

По въпроса за земледѣлческото образование у насъ¹⁾

(Продължение).

Отъ до тука казаното ние заключаваме, че условията при които се намира нашето земледѣлие и добрата и сигурна отплата на трудътъ въ чиновническата или учителската кариера, сж причинитѣ по които не всичкитѣ свършивши срѣднитѣ ни земледѣлчески училища сж прѣгърнали на дѣло най трудната но най благородна кариера — земледѣлието. Че сме прави въ това идатъ да ни докажатъ самитѣ факти. Познаваме свършивши висши земледѣлчески училища въ странство, които разполагатъ съ чифлици и пакъ слѣдъ завръщанieto имъ отъ странство, вмѣсто да се прѣдаджтъ на земледѣлието, съ каквато надѣжда родителитѣ имъ сж ги подържали, тѣ намѣриха за по доходно да станатъ „сладкодумни гости на държавната трапеза“, като оставиха чифлицитѣ си да бурениясватъ. Това не показвали, че тѣзи хора, като добри познавачи на политическата и стопанска економия, сж намѣрили за по доходно мѣсто чиновничеството, отколкото да заловатъ земледѣлието, което и градъ го бие и вода го носи и суша го гори па и разни насекоми го поврѣждатъ. А пъкъ че има и такива както отъ тѣзи свършивши мѣстнитѣ земледѣлчески училища, така и отъ тѣзи, свършили висши земледѣлчески училища, които безъ никаква наклонностъ, а даже съ умраза, къмъ земледѣлието, сж свършили тѣзи училища и слѣдъ свършването на курса сж си служили съ дипломитѣ само да пмъ се отворатъ вратата въ нѣкое учрѣждение, народно училище или гимназия, това не отказваме, това ако стане нужда и съ имена ще докажемъ. Е, добръ за всичко

¹⁾ Скрътиваме настоящата статия, като оставиме много нѣща отъ нея да споменемъ въ идущата книжка, при разглежданieto на книгата „Срѣднитѣ ни земледѣлчески училища“, която сега се получи въ редакцията ни.

това училищата ли сж виновати? Че нѣкои отъ свършившитѣ мѣстнитѣ земледѣлчески училища и нѣкои отъ тѣзи свършили въ странство се срамятъ да кажатъ, че сж свършили земледѣлческо училище и че единъ пѣтъ тѣ станали чиновници или учители заемали сж длѣжности и да прѣподаватъ прѣдмѣти, толкова далечъ отъ земледѣлнето, колкото отъ небето до земята, затова пакъ училищата ли сж виновати? Че имаме хора свършили по кошничарството и табачеството станали Окол. началници и пристави, за това училищата имъ ли сж виновати? Че имаме хора свършили духовна семинария станали писари и учители, а не свѣщенници, за това пакъ училищата ли имъ сж виновати? — разбира се че не. Тука играятъ роля материалната възможность на лицето да прѣтърне карьерата си и второ неговата наклонность.

Далечъ сме, обаче, отъ мисльта, че свършившитѣ мѣстнитѣ земледѣлчески училища, съ наклонность къмъ земледѣлнето, ако и да не сж земледѣлци, а учители, чиновници и пр., неможатъ да бждатъ полѣзни за земледѣлнето. Не, дѣятелний младежъ на всѣкъдѣ намира почва за работа и въ училището и мѣжду населението, па и мѣжду приятелитѣ си. За него нѣма неблагоприятни условия да покаже и убѣди окръжающитѣ го въ полза на модерното земледѣлие и неговитѣ отрасли; тукъ се иска само желание, трудъ и воля, а единъ такъвъ дѣтеленъ младежъ може, спорѣдъ насъ, да се постави на равна нога съ този, който самъ лично е хваналъ оралото. А такива младежи нашитѣ срѣдни земледѣлчески училища ни сж вече дали и не единъ и два, а повечето отъ свършившитѣ ги.

Пишущия тѣзи рѣдове не е располагалъ съ официални данни, нито пѣкъ е ималъ тѣзи възможность да знае дѣлата на всички свършивши срѣднитѣ ни и висшитѣ въ странство земледѣлчески училища, а знае само нѣколко отъ тѣхъ и по-исже въпроса е тука: оправдаватъ ли нашитѣ срѣдни земледѣлчески училища своето сѣществуйване или не, то ще укажемъ на дѣлата на тѣзи отъ свършившитѣ мѣстнитѣ земледѣлчески училища, които ни сж само извѣстни.

Лазаръ Стамовъ, земледѣлецъ въ гр. Иктиманъ, свършилъ Садовското земледѣлческо училище, прѣзъ 1888 г. Урѣдилъ е стопанството си по начинъ прѣпорѣчанъ отъ стопанската економия и, благодарение на това обстоятелство, той

мога само отъ картофи въ една година да вземе 8000 лева. Доста въщъ и по търговията. Тъзи му качества сж го повдигнали високо прѣдъ съгражданятъ му и търговскій свѣтъ въ София. Като вещь земледѣлецъ въведе ячмника „Шевалие“ за пиво и отъ него сега той и съгражданитъ му сеятъ въ голѣми пространства и продаватъ на пивоварнитъ фабрики въ София. Г. Стамовъ, заедно съ учителитъ въ града е сполучилъ да състави на 16-й Юний 1895 год. читалище „Слънце“, устава на което е утвърденъ своеврѣменно отъ Министер. на Народното Просвѣщение. Той е дѣйствувалъ въ срѣдата на учителитъ, мѣжду които за щастие има и учителъ, свършившъ земледѣлческото училище въ Садово. Тъзи сговорна дружина е разсѣла дружелюбенъ животъ мѣжду жителитъ на Ихтиманъ. Съставили сж прѣзъ м. Декемврий 1897 год. дружество, наречено Взаимноспомогателно дружество „Орачъ“, което си е задало за цѣль най благородната задача, а именно: нравственното и материално повдиганне на членоветъ, като за срѣдства за постиганне на цѣльта то има: 1) Да дава пари подъ ефтина лихва на нуждающитъ сж, та да ги отърве отъ ноктитъ на безбожнитъ лихваре; 2) Ще има испитателно поле; 3) Ще набавя на свои срѣдства земледѣлчески оръдия и машина; 4) Ще дѣйствува прѣдъ гдѣто трѣбва за създаване мѣроприятия, които да пазятъ земледѣлческитъ посеви, и интереситъ на земледѣлцитъ отъ тѣхнитъ похитители; 5) Урѣжда дружествени складове за дърва и хамбари за жита; 6) Държатъ се скаски по земледѣлнето, пчеларството, овощарството, копринарството, скотовѣдството и пр.

За да намѣри тъзи идея, макаръ още зачало на осъществяване въ срѣдата на Ихтиманскитъ земледѣлци, голѣма частъ се дължи г-ну Стамову, благодарение на афгоритета и довѣрието, които той има прѣдъ Ихтиманця. Въ това пишуция тия рѣдове се е убѣдилъ лично при посѣщението на гр. Ихтиманъ.

Иванъ З. Нейчовъ, земледѣлецъ до Карнобатъ, свършилъ Садовското земледѣлческо училище прѣзъ 1889 год. Слѣдъ свършването на училището той по управлението на чифлика на Бр. Нейчови отъ Карнобатъ. Последнитъ въ първо врѣе, както сж всичкитъ наши стари хора недовѣрчиви въ умѣнето на младитъ, особено въ земледѣлнето, еждѣго трѣбва характеръ, знания, опитностъ, воля и трудъ, се мѣсеха или по

право взимаха участие въ управлението на голѣмата ферма. Една година, обаче бѣше достатъчна за да можтъ Бр. Нейчеви да испитатъ способноститѣ на тѣхний науморимъ младъ земледѣлецъ г. Ив. Нейчевъ. Тѣ оставиха фермата на пълно негово расположение и сега не сж друго нищо освѣнъ помощници въ трудната работа на г. Нейчева. Той въ единъ сравнително късъ периодъ за земледѣлнето и скотовѣдството (1889 — 1900 г.) успѣлъ да нарѣди така фермата си щото не слѣдъ много тя ще съперничи на добръ урѣдениѣ стопанства на Западъ. Добръ би било тѣзи хора, които наричатъ свършившиѣ тукашнитѣ земледѣлчески училища „хора съ ограничени понятия по земледѣлнето“ да отидатъ и да видятъ единъ възпитаникъ на тѣзи училища какво може да направи. Г-нъ Ив. З. Нейчевъ мѣжду многото нововѣдения, които е направилъ биятъ на очи: въвеждане машина вършачка, урѣждане на конозаводъ, отъ които още слѣдъ нѣколко години ще излѣзатъ прѣкрасни коне; Подобрилъ е чрѣвъ подборъ говедата си и овцѣтѣ си. Отглѣдванието на добитѣка извършва рационално по съвѣтитѣ на науката. Съ своя благъ характеръ, трудолюбие и умѣние е спечелилъ симпатитѣ на околното население и непоколебима вѣра въ неговитѣ знания и опытность. Въ близко бѣдѣще той ще служи за образецъ въ тактичность, разсѣдливость и като познавачъ на мѣстнитѣ економически условия широко мѣжду земледѣлческото население.

Аг. Григоровъ, земледѣлецъ въ с. Чанакчиларъ до гр. Осм. Пазаръ, свършилъ Садовското училище прѣвъ 1889 г. Той намѣри едно стопанство безъ никакъвъ редъ, инвентаръ и пр. Чрѣвъ голѣми мжки и трудове той урѣди това стопанство, като даде прѣдимство на скотовѣдството, а именни на коневѣдството и овчарството. Съ земледѣлчески растения сѣе такова пространство, колкото произведенията му да сж достатъчни за прѣхрана на персонала и добитѣктѣ си. Това е една мѣрка много умна, като се знаятъ економическитѣ условия на мѣстата около гр. Осм. Пазаръ. Който познава отъ близо тѣзи економически условия ще види, че гъ Григоровъ притежава и толкова необходимата въ земледѣлнето — економическа съобразителность. Той развѣжда и отглѣдва своягъ си добитѣкъ по правилата на модерното скотовѣдство. Достигналъ е отъ 1896 г. сега да има до 60 коне, 20 говеда и 200

овцѣ. Заселъ се е вече и съ пчеларството, овощарството и птицевъдството. Урѣждането на стопанството си той захвана въ 1896 год; въ която година се сдоби съ него, а до тогава отъ 1889 — 96 той бѣше учителъ, войникъ и пр. Като учителъ въ III кл. Околийско училище въ Нови-пазаръ той не пропускаше случай чрѣзъ скаски, бѣседн, срѣщи и пр. да увѣщава земледѣлцитѣ въ Новопазарско по прѣобразуването на нашето земледѣлие и пр. За работата на г-нъ Григориева въ стопанството му ето какво ни пише мѣжду другото единъ отъ нашитѣ сътрудници, който го е посѣтилъ прѣзъ м. Февруарий т. г.

„Г-нъ Григоровъ се занимава твърдѣ малко съ земледѣлие, колкото за удовлетворение нуждитѣ на персоналитѣ. Прѣимущественно, съ коневъдство и овчарство — говеда въ малъкъ размѣръ, птицевъдство, пчеларство, овощарство, тоже въ малъкъ размѣръ. При все това той е доволенъ отъ работата си, и счита себе си че е помогналъ поне отъ части на околнитѣ земледѣлци съ своитѣ подобрѣния, които е въвелъ и отъ които косвенно сж заимствovali послѣднитѣ, въ което и азъ се убѣдихъ; счита себе си сега по добръ отъ всѣкога, понеже съвѣстѣта му била спокойна, защото той изтѣрпява на равно, ако не повече отъ другитѣ, ония ужасни кризи, които отъ 3 години подъ редъ нещастния земледѣлецъ изтѣрпява. Не се въодушевява отъ ония идеи, съ които плюяратъ лѣкон възпитаници по земледѣлието, за голѣми служби. Той работи заедно съ слугитѣ, чисти коне, храни и лѣкува добитѣкъ, кумандува работници, и често пѣти не остава врѣме да се нахрани даже, а само съ едно парче хлѣбъ въ рѣчка и пакъ на работа отъ сутринъ до вечеръ — и то разнообразни работи защото азъ го видѣхъ въ единъ день да заема мѣстото на ветер. лѣкаръ, на пчеларя, на овощаря, на градинаря, па и като администраторъ на чифлика си и най послѣ вечерѣта завърши съ най простата работа — прибра телцитѣ и паткиѣ отъ мерата.“

Отъ това слѣдва, че и този трудолюбивъ младъ земледѣлецъ, който отъ все сърдце е прѣгърналъ земледѣлието ще направи стопанството си разсадникъ на новоститѣ въ земледѣлието въ онзи западналъ тузлушки край.

Стоянъ Стойковъ учителъ въ с. Герделий, свършилъ Садовското училище прѣзъ 1886 г. основалъ е земледѣлческо

дружество въ селото си. съ своитѣ съвѣти, рѣчи и примѣри той е разбудилъ духътъ на сдружаванне на Герделийци и силно ги е заинтересувалъ съ напръдѣка на земледѣлието; той е успѣлъ така да наелектризира и вдъхне любовь къмъ новоститѣ въ земледѣлието у селянитѣ отъ казаното село, щото тѣ сега не пропускатъ отъ да не присѣтстватъ на всѣка скаска по земледѣлието и неговитѣ отрасли.

Атанасъ Тодоровъ, учителъ, свършилъ същото училище, прѣзъ същата година. Нарѣдилъ е прѣкрасна училищна градина, държи рѣдовно скаски по земледѣлието и клоноветѣ му.

Стоянъ Поповъ, земледѣлецъ, въ с. Куру-дере, Бургазско, свършилъ същото училище прѣзъ 1886 год. старе се до колкото срѣдствата му позволяватъ да прилага това що е научилъ въ земл. училище и въ много отношения е сполучилъ.

Бакърджиевъ, земледѣлецъ, свършилъ Садовското земледѣлческото училище прѣзъ 1886 год. особено бѣше обърналъ внимание на млѣкарството. Както се учимъ въ послѣднѣо врѣме билъ назначенъ за касниеръ на земледѣлческата каса въ гр. Бургазъ. Надѣваме се, че той като земледѣлецъ и като човѣкъ, който се е подвизавалъ 14 години мѣжду земледѣлческото население, на което е билъ добъръ съвѣтникъ, да е успѣлъ да изучи нуждитѣ, кредитоспособността и пр. на това население и сега като касниеръ на земледѣлческата каса да може да бѣде много полъзенъ, както за самото дѣло така и за пуждающитѣ сѣ отъ кредитъ земледѣлци.

Д. Георгиевъ, учителъ въ с. Югово, Рупчоско, свършилъ прѣзъ 1896 год. Садовското земледѣлческо училище. Отъ свършването на училището до сега е учителъ въ същото село. Извѣстно е вѣрвамъ на читателитѣ че с. Югово се намира въ Родопитѣ и че за земледѣлие въ едно такова балканисто мѣсто и дума не трѣбва да става; всѣмъ би казалъ, че тука нѣма полъ за дѣйностъ на единъ учителъ, свършившъ земледѣлческо училище, обаче, съвсѣмъ не е така. Дѣятелнии младежъ на всѣкѣждѣ ще намѣри полъ за работа за постиганне благосъстоянието на това население, което той трѣбвѣ да просвѣщава. С. Югово, на което жителитѣ сѣ повече видарп, които си искарватъ прѣхрана изъ Ст. Загорско, Хасковско и Сливенско, никога нѣма да бѣде земледѣлческо село. Г-нъ Георгиевъ, обаче, не е останалъ съ крѣтосани рѣцѣ. Той не се е ограничилъ само да прѣподаде това що трѣбва

да прѣподаде по програмхата, безъ да иска да знае за нѣщо вънъ отъ училището, както това правятъ много неговѣ другари-учители. Той е потърсѣлъ да създаде новъ поминѣкъ на това бѣдно балканско население и почти че е сполучилъ съ това. По рано цѣли 3 години е правилъ опити съ въвежданieto на розата и е сполучилъ да се засѣе 5 декара трандафилъ. Отъ опитъ е видѣлъ, че може съ успѣхъ да се развие копринарството и той е убѣдилъ нѣкои отъ жителитѣ на селото Югово въ това и подъ негово ръководство сж засадени 2200 черничевѣ дръвчета. Убѣдилъ е по възможнитѣ пчелари да въведатъ Дзирзеновитѣ кошери.

С. Н. Ковачевъ, учителъ въ родното си село Гюргенджикъ, Силистренско, свършилъ Русенското земледѣлческо училище прѣзъ 1891 г. Въ родното си село, той като учителъ е сполучилъ да основе една добръ урѣдена училищна градина, за която бѣ награденъ по рано съ 30 л. отъ Министерството на Търговията и Земледѣлието, а т. г. съ 75 л. За тѣзи градина вѣрвамъ читателитѣ да сж чели въ брой 23 отъ м. г. на сп. „Орало.“ До колко г-нъ Ковачевъ е заинтересуванъ съ нововъведенията въ нашето земледѣлие се вижда отъ това, че той щомъ прочелъ статийката подъ заглавие „Нови пшеници,“ помѣстена въ XVII книжка, год. II, на списанието „Сѣячъ“ веднага се рѣшилъ да направи опитъ съ въвежданieto на новитѣ пшеници „Чудо“, „Голиятъ“ и подобренъ „Square head,“ нарѣчени съ общото име Фрауендорфска пшеница и испратилъ пари на княза Rihard Frauendorf въ Германия за да му испрати сѣмѣна отъ помѣнатитѣ пшеници. Князь R. Frauendorf му испратилъ отъ всѣки видъ по 1 килограмъ сѣме, което г-нъ Ковачевъ засѣялъ на 12 Ноември м. г. Резултата още не ни е извѣстенъ, обаче вѣрваме, че г-нъ Ковачевъ не ще си счита труда да ни го съобщи. Ако опитътъ съ въвежданieto на тѣзи нови видове пшеници излѣзе сполучливъ и тѣ излѣзатъ дѣйствиелно такива както самъ князь R. Frauendorf ги описва, г-нъ Ковачевъ ще се счита като единъ благодѣтель на земледѣлческото дѣло въ България.

Иванъ Тръндафеловъ учителъ въ с. Кияджикъ, хасковско, свършилъ Садовското земледѣлческо училище прѣзъ 1895 г., слѣдъ което се е прѣдалъ на учителската кариера, като не е забравилъ, че учителя трѣбва да бжде и общественъ дѣя-

телъ. Прѣзъ врѣме на учителствуванieto си въ Каяджикъ той извършилъ рѣдъ похвални дѣла, които го поставиха високо прѣдъ жителитѣ на с. Каяджикъ и околнитѣ села, а именно:

а) прѣзъ 1897 год. посѣлъ 5 декара съ макъ близо при гората Каяджикъ за сѣме и афионъ, съ цѣль да видятъ самитѣ селяни, че това растение вирѣе много добрѣ въ селото нѣмъ. Това негово прѣдприятие призна и самото Министерство на Земледѣлнето и Търговията за полезно и го награди съ 100 л.

б). Прѣзъ 1898 година устрои въ Каяджикъ училищна градина, за която същото Министерство го награди съ II-ра награда отъ 75 лева. в). За да запознае селянитѣ съ борбата противъ Пероноспората той същата година напръска около 30 декара лозя съ бордолезовъ растворъ прѣдъ самитѣ селяни, въ ползата на което тѣ се убѣдиха. За това нѣщо пакъ той биде награденъ съ една прѣскачка „Аустрия“.

г). Прѣзъ 1899 година той самъ, въ основното училище излупилъ 24 унций бубено сѣме, споредъ модернитѣ изисквания на бубарската наука, и го раздалъ на бубохранителитѣ на малки бубички отъ първа възраст. Отъ това тѣ нагледно се убѣдили, че правилно излупенитѣ и отгледани буби даватъ и повече пашкули — слѣдователно и повече печалба. Този му трудъ Министерството пакъ призна за полезенъ и го награди съ 100 лева. д). Той убѣдилъ селянитѣ да съятъ картофи като пропаведение, което много повече възнаграждава труда на земледѣльца отъ колкото житнитѣ растения. II прѣзъ 1899 год. посѣли съ картофи 10 души по 1 — 2 декара мѣсто, и искарали 1000 — 2000 оки картеси, които продали по 12 ст. оката, — доходъ сравнително съ този отъ житата, много по голѣмъ. е) Развилъ е мѣжду селянитѣ духътъ на сдружаванieto. ж) Научилъ е много селяни да облагородяватъ овощнитѣ си дървета, което тѣ съ голѣма охота изпълняватъ.

Атанасъ Чарпоковъ, учителъ въ с. Орѣхово, Рупско, свършилъ Садовското земледѣлческо училище прѣзъ 1896 г. Прѣзъ врѣме на учителствуванieto си въ Орѣхово той открилъ вечерно училище, което се е посѣщавало три дена прѣзъ всѣка недѣля отъ Орѣховци. Въ тѣзи вечерни училища г. Чарпоковъ, освѣнъ на четмо и писмо, училъ е слушателитѣ си и по земледѣлнето, скотовѣдството, пчеларството, а особено по овощарството. Той е ходилъ отъ градина на гра-

дина да засажда и облагородява овош. дървета, отъ което притежателитѣ на последнитѣ му сж крайно благодарни. Той е който разви въ Орѣхово стремлението къмъ овощарството и справедливо Орѣховци ще го иматъ за родоначалникъ на тѣхното овощарство. За дѣятелността на г-на Чарпокова по подробно читателитѣ сж чели въ брой 2 на вѣстникъ „Сѣ-ячѣ,“ пратенъ прѣмня къмъ книжка № 2 на списанието „Сѣячѣ“.

Георги Николовъ, учителъ въ с. Девъ могили, Бъленска околина, свършилъ прѣзъ м. г. Русенското земл. училище. Макаръ и много скоро — само една година, отъ какъ е той учителъ нѣ пакъ с турналъ вече начало на своята си дѣятелность. Той е открилъ вечерно училище и е подготвилъ почвата къмъ здружаванieto на сѣлянитѣ въ едно дружество. Само въ една година този младежъ е направилъ достатъчно за да заслужи справедливо името си „народенъ учителъ“.

Ив. Царевъ и Ст. Митевъ, земледѣлци при родителитѣ си, свършили м. г. Садовското училище. Като още рано, едва една година отъ свършването имъ, въ областта на специалното земледѣлие не сж направили още нищо; нѣ пакъ не сж останали ограничени само въ стопанствата си, а напротивъ първий си е основалъ овощенъ разсадникъ, а вторий е взелъ живо участие при съставяннето на Т. Пазарджикското земледѣлческо дружество, като е развилъ духътъ на сдружаването мѣжду съселянитѣ си.

Б. С. Марковски, учителъ въ гр. Троянъ, свършилъ Русенското земледѣлческо училище, прѣзъ 1891 год. отъ когато се и посвѣтилъ на учителската кариера, на която е прѣдаденъ отъ все сърдце и душа. Той заедно съ тримата си другари учители, свършили тоже земледѣлческо училище сж държали разни скаски по земледѣлното и неговитѣ клонове въ литературнитѣ вечеринки, давани отъ троянското читалище и при други удобни случаи.

Свободното си, вънъ отъ училището, врѣме г-нъ Марковски употребява въ отгледване на буби, произвеждане бубено сѣме по Пастъоровата система. Основалъ си е черничева градина за цѣлтъ; вѣрваме че до сега даже си е построиъ малка бубарница, защото такова намѣрение имаше. Г-нъ Марковски получи и прѣмня отъ Министерството на Земледѣлието и Търговията за правилното излупване на бу-

бено сѣме. Примѣра на г-на Марковски сж послѣдвали много отъ учителитѣ изъ Троянско, свършили земледѣлчески училища, и тѣ работятъ по сжщото направление, като нѣкои отъ тѣхъ сж основали даже училищни градини.

Хр. П. Кантарджиевъ, учителъ въ классното училище въ Ловечъ, свършилъ Садовското земледѣлческо училище прѣзъ 1892 год. слѣдъ което бѣше назначенъ за учителъ въ село Кжшла-къой, ямболска околия. Като учителъ въ това село той убѣди много отъ селянитѣ да направятъ подъ негово ржководство нѣколко стотини ведра питиотизирано вино и поправили много вкиснати и мухливи вина. Спомняме си че затѣзи си дѣятелность въ Кжшла-къой г-нъ Кантарджиевъ бѣше получилъ явна благодарность, публикувана въ в. „Свобода“, прѣзъ 1891 или 1892 год. Слѣдъ учителствуването си въ Кжшла-къой, бѣ назначенъ за пом. винарь въ Сливонската Окр. винарница, кждѣто заедно съ винаря г-нъ Забунвъ започнаха да издаватъ сп. „Орало“. Слѣдъ това бѣше назначенъ за Ловешки Окр. Земледѣл. Надзирателъ, кждѣто като такъвъ той разви трѣскава дѣятелность, нъ на нея нѣма да указваме тука, понеже той като специално за това назначенъ е билъ длъженъ да прояви такава, за да изпълни съвѣстно длъжността си. Като учителъ въ Ловечъ той е сполучилъ да основе учителско дружество за основание на училищна градина, което сжществува вече три години. Г-нъ Кантарджиевъ се е поставилъ като ржководител на работитѣ въ градината. Градината вече има повече отъ 1500 овошни дървчета, присадени съ добри видове. Само ябълки има 30 вида. Всякитѣ тѣзи дървета сж на възраст 2 — 3 години и много отъ тѣхъ сж посадени на постоянно мѣсто. Въ градината мѣжду другото има мѣстни лези и присадени американски. Г-нъ Кантарджиевъ не прѣскава да ползува Ловешкитѣ граждани съ своитѣ съвѣти по овцарството, лозарството а особено по винарството. Миналата година, когато гроздето бѣше свършено малко той разви една усилена дѣятелность въ врѣме на приготвянето на вината. Министерството на Народното Просвѣщение го е наградило за училищната градина съ 120 л., които г. Кантарджиевъ подарилъ за урѣждането на сжщата. Учителското дружество за урѣждане на учил. градина дало литературна вечерника за въ полза на училищната градина, въ която г. Кантарджиевъ е сказвалъ

скаса „за ползата отъ училищнитѣ градини“. Приходъ се получилъ около 200 лева.

Аг. Мановъ, земеделецъ, въ гр. Самоковъ, свършилъ Садовското училище миналата година. Още съ свършването на училището той се прѣдаде на земедѣлнето и разчитайки на неговата любовъ къмъ тѣзи карьера, вѣрваме, че той ще успѣе да приложи на практика всичко що е научилъ по земедѣлнето и попоисмо отъ мѣстнитѣ економически и климатически условия, което е неговия идеалъ.

П. Бояджиевъ, земеделецъ въ гр. Берковица, свършилъ Садовското земедѣлческо училище миналата година. Въ течение само на една година този младъ и пѣргаеъ земеделецъ е успѣлъ да турне начала на много дѣла, ползани собствено за него и за околнитѣ населения. Въ течение на една година той си е уредилъ рибникъ, направилъ си е кошери по „Даданъ—Блатовата“ система. Пригответилъ си е мѣсто за посадждане лозѣ съ присадени американски лози. Още като ученикъ въ земедѣлческото училище г. Бояджиевъ е билъ посадилъ 1500 чернячеви дървета, за които баща му получилъ по миналата година награда 50 лева. Освѣнтъ тѣхъ той е посадилъ около 4000 овощни дръвчета, отъ които повечето сж сливи. Направеното само за една година отъ г-на Бояджиева ни дава право да се надѣваме, че въ скоро врѣме неговата дѣятелность ще може да се почувствува въ цѣлю Берковско.

Велико Кр. Великовъ, земеделецъ въ с. Тисъ тесе. Айгоско. Кога и кое отъ сръдниѣ ни училища е свършилъ ни е непозвѣстно. Въвелъ е въ стопанството си плугове, жетѣзни брани и пр. Основалъ си е градина, която е раздѣлилъ на три отдѣла: а) овощарски, в) цвѣтарски и зеленарски и с) лозарски. Околното население глѣда съ пълно довѣрие на г. Великова, като нѣ човѣкъ вѣщъ по земедѣлнето.

Н. Великовъ, земеделецъ въ гр. Татаръ-Пазарджикъ, свършилъ прѣзъ 1896 год. Садовското земедѣлческо училище, слѣдъ което си отбилъ военната повинность и слѣдъ това веднага се прѣдалъ на земедѣлнето при родителитѣ си. Направилъ ли и какво въ областта на земедѣлнето въ своето стопанство това не ни е извѣстно.

Бойчевъ, земеделецъ въ с. Ясгжчиларъ Добрич. ололия, свършилъ Русенското земл. училище, бѣше по рано Новопа-

зарскии околийски учителъ по земледѣлнето, поддържанъ отъ Шуменската окр. пост. комисия. По настоящемъ отъ скоро е управителъ на фермата на г. Никола Ючормански въ с. Ястѣкчиларъ, като знаеъ наклонноститѣ и пѣргавината на г-на Бойчева, вѣрваме, че той ще съумѣе да приложи своитѣ знания и съ това да задоволи притежателя на фермата г-нъ Ючорманскии да принесе една услуга на земеделческото дѣло.

Николи Владовъ, свършилъ прѣзъ 1893 г., Садовско-то земледѣлческо училище, бивши учителъ въ с. Текке, Балчикска околия, а по настоящемъ чиновникъ на земледѣлнето. За дѣятелността на г-на Владова, като учителъ въ с. Текке много се писа, та излишно е и тука да се описва. Тѣзи отъ читателитѣ ни, които желаятъ да научатъ нѣщо за тѣзи дѣятелности нека прочетатъ статията „Примѣрнѣтъ учителъ“, помѣстена въ брой 1-й г. I на сп. „Сѣячъ“. —

Слѣдва.

ОТЪИВАНІЕТО НА МАЛКИТѢ.

За да могатъ малкитѣ млѣкопитающи животни слѣдъ ражданието да живѣятъ и добръ да се развиватъ необходимо имъ е майчиното млѣко, което при ражданието и пзвѣстнио врѣме слѣдъ ражданието има съвсѣмъ другъ съставъ, отколкото по-послѣ и тоя различенъ съставъ на млѣкото е необходимъ за трѣбваніята на младия организмъ. Всѣки стопанинъ на добитѣкъ е забѣлѣжилъ, че, когато се случи да умре майката на нѣкое теле, ягне или яре, веднага слѣдъ ражданието и малкото се кърми съ млѣкото на друга майка, която отдавна има малко, то новороденото обикновено страда отъ запоръ, диарея и пр. и не пораста така бърже, както когато се храни отъ своята майка; това доказва, че млѣкото, което му се дава несотвѣтствува на неговия организмъ.

Колкото по-много млѣко и по-дълго врѣме бозае младия организмъ, толкова по-добръ за него, — такова малко животно бързо се развива, расте, има добръ пгледъ и по-малко подпада на заболяване, и ако се остави на природата, то има такива малки, които бозаятъ много дълго врѣме, даже когато съвсѣмъ нѣматъ нужда отъ майчиното млѣко, имало е случаи, щото кончета до третата и четвъртата година да бозаятъ;

ярето и ягнето, ако не се отлъчатъ, непрѣставатъ да бозаятъ чакъ до зимата; само биволицитѣ, и то не всички, щомъ се заплодятъ, вече не позволяватъ на малкитѣ да бозаятъ.

Ако е добръ за малкитѣ да бозаятъ дълго-връме, то това е въ врѣда на производството и за интереситѣ на стопанина; щомъ малкото бозае дълго врѣме, то истощава майката и тя повечето пкти или недохожда въ распадено състояние, или и да се распали, не се заплодява. Отъ продължителното бозаяне интереситѣ на стопанина страдатъ отъ двѣ стѣрни: 1) отъ работа и 2) отъ млѣкото. Когато малкото бозае, то майката не може да се употребява, нито на много-трудна работа, защото е истощена отъ малкото, както и при кобилитѣ, кравитѣ и биволицитѣ, които се впрѣгатъ; нито на продължителна работа, защото малкитѣ, ако сж съ майкитѣ, се изморяватъ твърдѣ-много, а ако сж оставени въ село, не могатъ да издържатъ цѣлия день безъ млѣко, и когато майкитѣ се употребяватъ на работа, тѣ обикновенно даватъ по-малко млѣко, защото не може отъ едно и сѣщо животно да се иска и много работа и изобилно млѣко.

Млѣкото, което се получава отъ домашнитѣ животни, съставлява важна доходностъ за всѣко селско стопанство и има голѣмо значение като съставенъ прѣдметъ. Голѣмо количество отъ млѣкото се консумира прѣсно и тая консомация всѣки день се увеличава; а не малка частъ отъ него се обръща на масло и всевъзможни видове сиренета, които два артикула играятъ важна роль въ търговията и за извѣстни държави тѣ сж едни отъ най-доходнитѣ артикули. Ако прѣдоставяме всичкото млѣко на малкитѣ да го бозаятъ, въ много случаи тѣ не ще могатъ да го избозаватъ, а съ такава по-стѣжка стопанетѣ би си причинили неопѣнени загуби, та затова се прѣдоставя на малкитѣ да бозаятъ само извѣстно количество млѣко и извѣстно врѣме слѣдъ раждането, слѣдъ което вече съвсѣмъ нмъ се забранява да бозаятъ. Млѣкото отъ едно-копитнитѣ не служи за консомация, но тамъ пкъ истощението на майкитѣ отъ продължителното бозане и работата, която често пкти се изисква отъ тѣхъ, заставляватъ стопанетѣ да отбиятъ кончетата слѣдъ извѣстно врѣме.

Всѣко отъ малкитѣ животни, споредъ рода си, изисква да бозае извѣстно врѣме и слѣдъ това вече да се отбие. Обикновенно се смѣта за периодъ на бозане половината отъ

врѣмето на бременността. Споредъ това начало малкитѣ кончета трѣбва да бозаятъ 5—6 мѣсеца, телцитѣ 4—5 мѣсеца, ягнетата и яретата 2—3 мѣсеца, прасетата 6 недѣли. Това врѣме дѣйствително е прѣдостатъчно за малкитѣ, за да се приготвятъ вече за растителна храна; но когато се смѣта да се остави нѣкое отъ малкитѣ животни за расплодникъ или пъкъ за работа, тогава се оставя да бозае по-дълго врѣме, за да се развие по-добрѣ и по-вече да израсте, даже често пжти кѣмъ майчиното млѣко на прѣдначениятѣ за расплодници малки се прибавя млѣко отъ други майки и разни приправки. За телцитѣ, споредъ горното начало, би трѣбвало да трае бозалния периодъ 4—5 мѣсеца; у насъ тоя периодъ трае година даже и двѣ, когато кравата не се е заплодила, защото у насъ твърдѣ-твърдѣ нарѣдко се експлоатира кравата за млѣко — „грѣхота е да се зема млѣкото на телето, нека бозае, колкото си ще, та да стане добръ волъ“. Така казватъ нашитѣ стопане на говеда, така ѝ правятъ. Но въ другитѣ държави, дѣто кравата се отгледва най-главно за нейното млѣко, което е отъ първостепенна важностъ, а не за едно теле, което струва само 50—60 лева (нашитѣ телци въ края на първата година се цѣнятъ 8—10 лева), тамъ не позволяватъ на телето да бозае повече отъ 2—2½ мѣсеца. Стопанетѣ, които експлоатиратъ кравитѣ за млѣко, оставятъ телцитѣ само първитѣ три-четири дена да бозаятъ на право отъ майкитѣ, слѣдъ това врѣме всичкото млѣко отъ кравитѣ се издойва и се дава отъ него на телцитѣ да пиятъ само известно количество — колкото имъ е нужно да се отхранватъ; съ нарастването на телцитѣ млѣчната храна постепенно се замѣства съ боза отъ кукурузно брашно, съ попара отъ сѣненъ цвѣтъ, съ пзбрано сѣно, ярма и пр. Като се хранятъ по тоя начинъ телцитѣ, стопанетѣ точно си опрѣдѣлятъ, колко млѣко трѣбва да се дава всѣки денъ на всѣко теле, споредъ възрастъта му, какъ да се замѣни съ друга храна и кога вече съвършено да се прѣкрати храненето съ млѣко.

Отъ до тукъ казаното всѣки стопанинъ ще разбере, кога трѣбва да се стбиятъ малкитѣ отъ бозане; само за телцитѣ, когато кравитѣ се експлоатиратъ за млѣко, периода на бозането може да се намали отъ 4—5 мѣсеца, на 2—2½ мѣсеца, или само на 4—5 дена, като се продължава да имъ се

дава да пиятъ всѣки денъ известно количество млѣко, било отъ биберавъ, било отъ ведро, отъ тѣхнитѣ или отъ други майки.

Отбиванieto на малкитѣ за разнитѣ млѣкопитающи у насъ се практикува твърдѣ различно: за прасцитѣ отбиванieto става, когато вече майкитѣ не имъ позволяватъ да бозаятъ; за ягнетата и яретата отбиванieto става въ Май и Юний, спорѣдъ мѣстността и изведнѣжъ се отлъчватъ малкитѣ и вече не имъ се позволява да бозаятъ; за телцитѣ и малачетата периода на бозането трае до когато майкитѣ даватъ млѣко и вздояването на майката безъ присѣтствието на малкото твърдѣ на рѣдко се практикува; за кончетата периода на бозането е твърдѣ различенъ, — за едни е отъ 7 — 8 мѣсеца, за други — 18 — 20 мѣсеца, а има и случай да се продължава тоя периодъ до 30 — 35 мѣсеца, споредъ това да ли майката се е заплодила още слѣдъ ождреваннето или е останата 1 — 2 години ялова и се чака малкитѣ сами да се отвикнатъ отъ бозането.

Отбиването доброволно на нѣкои отъ малкитѣ, както казахме и по-горѣ, е вредно за селското стопанство, понеже се губи отъ работа и отъ млѣко; отбиванieto изведнѣжъ и само за известни млѣкопитающи е вредно за майкитѣ и за малкитѣ; за да нѣма загуба за стопанина и вреда за майкитѣ и за малкитѣ животни при отбиванieto, трѣбва да се постѣпя тъй:

1) Малкитѣ животни още отъ втората седмица слѣдъ ражданieto трѣбва постепенно да се привикватъ къмъ растителната храна, та когато настѣпи врѣмето да се отбиятъ, тѣхната пищеварителна трѣба да бѣде приготвена за растителна храна, та като се отбиятъ да не испитватъ никакво сътрѣсеніе; за постиганieto на това малкитѣ трѣбва да се пущатъ съ майкитѣ си на паша, тѣ отначало, по подраженіе на майкитѣ, хващатъ трѣвкитѣ, откъсватъ ги, изплюватъ ги и подиръ това започватъ да ги дѣвчатъ и поглѣщатъ, отъ денъ на денъ се привикватъ, по край млѣчната храна да консомиратъ и растителна. Ако нѣкои овци се обягнатъ рано прѣзъ зимата, сѣщо и нѣкои крави се отелятъ, тогава на ягнетата и телцитѣ се дава избрано зелено и сладко сѣно да се привикватъ къмъ трѣвна храна, сѣщо имъ се дава сваренъ пчимикъ, овѣсъ, урофъ и пр. избѣркани съ малко ярма и солъ.

2) Слѣдъ 5 — 6 мѣсеца бозане, когато вече кончетата достатъчно сж привикнали на растителна храна, трѣбва да се отбиятъ. Ако конетѣ отиватъ на паша въ табунъ и нито майкитѣ нито малкитѣ сж привикнати на юларъ и връзване, отбиванieto на кончетата ще прѣдставлява много голѣма мъчнотия; но, когато конетѣ се отгледватъ по-рационално и сж привикнати на ловене, тогава отбиванieto става много лесно. Въ единия и въ другия случай нетрѣбва изведнѣжъ да се спре бозането, защото съ таквъ начинъ на отбиване се причинява вреда на малкитѣ и особено на майкитѣ. Малкитѣ кончета изведнѣжъ отбити много се трѣвожатъ, нѣколко време не се хранятъ добръ и доста ослабватъ. Майкитѣ, у които бозането изведнѣжъ е прѣкъснато, могатъ много злѣ да пострададъ, понеже ще се набере голѣмо количество млѣко въ вимето, което може да се възпали, да затече, да гнояса и да има пай лоши послѣдствия.

За избѣгване на лошитѣ послѣдствия за майкитѣ и за малкитѣ необходимо е отбиванieto да става постепенно и въ продължение на нѣколко дена, тѣй: първата седмица да се пущатъ кончетата да бозаятъ по 2 пхти на день, прѣзъ втората седмица да се пущатъ само по единъ пхтъ на день, прѣзъ третата—единъ пхтъ всѣки втори день и вече съвсѣмъ да не имъ се позволява да бозаятъ. Като се постъпва така, и кончетата постепенно се отвикватъ отъ млѣчната храна, и и майкитѣ прѣгоряватъ неусѣтно.

Малкитѣ кончета, които се държатъ вързани съ майкитѣ се въ яхъри, което не е прѣпоръчително при отгледването на конетѣ, при отбиванieto трѣбва постепенно да се отдалечаватъ отъ майкитѣ си, като първо се поставятъ прѣзъ единъ конъ за 3—4 дена, послѣ прѣзъ 3—4 коня и вече съвсѣмъ се отдалечаватъ отъ майкитѣ.

3) Ягнетата и яретата се отбиватъ слѣдъ 2—3 мѣсеца бозане и изведнѣжъ. Малачетата и телцитѣ сжщо могатъ да се отбиятъ слѣдъ $2\frac{1}{2}$ —3 мѣсеца бозане, когато се експлоатиратъ майкитѣ имъ за млѣко.

При отбиванieto на яретата, ягнетата, малачетата и телцитѣ изведнѣжъ—нѣма да има никаква опасностъ за майкитѣ имъ, понеже тѣ всѣки день и по нѣколко пхти на день се доятъ за млѣко; за ягнетата и яретата, слѣдъ тримѣсечно бозане, сжщо не може да има нищо лошо,—едно малко слаб-

ване прѣзъ 8—10 дена, слѣдъ което вече се поправятъ; но за малачетата и телцитѣ такова рѣзко отбиваніе е много опасно, за тѣхъ е необходимо и слѣдъ отбиваніето да имъ се дава извѣстно врѣме млѣко да пиятъ, послѣ боза отъ кукурузно брашно и съ малко млѣко, ярма, сладка трѣва, зърнеста храна и пр.

4) Отбиваніето на прасцѣтъ трѣбва да става по сѣщия редъ, както при кончетата, защото иначе ще се развалятъ малкитѣ и особено може да пострадатъ майкитѣ отъ събиранието на голѣмо количество млѣко въ боскитѣ.

При животнитѣ, които не се експлоатиратъ за млѣко, за да може, слѣдъ отбиваніето на малкитѣ, въ скоро врѣме да се сире млѣкото, дава имъ се 2 — 3 дена очистително, било съ ярмата, било съ водата.

СХВАЩАНИЕТО НА КРАКАТА.

Прѣзъ всѣко врѣме на годината а най-вече лѣтъ се случаватъ, че само двата прѣдни, или двата задни, а поѣмкога и четиритѣ крака на впрѣгатия добитѣкъ и особено на котѣтъ се схващатъ. Движеніята на схвалато животно сѣ много особенни: то стои на мѣстото, като сковано, не смѣе да се похрѣдне; а когато трѣбва да ходи, то съ голѣма мъжа и прѣдпазливостъ започва да се движи, ако сѣ схванати прѣднитѣ крака, то животното държи цѣлото тѣло назадъ, шията право напредъ и много прѣдпазливо стѣпва на тѣхъ, като че подъ тѣхъ има трѣне и краката цѣли се движатъ, като че сѣ сковани. Когато сѣ схванати само заднитѣ крака, тогава прѣднитѣ крака се държатъ назадъ подъ корема и при движението сѣ свободни, а заднитѣ сѣ като скъзани. Когато пакъ и четиритѣ крака сѣ схванати, тогава животното извѣрдно трудно постѣпя и прѣди да сложи на земята повдигнатия кракъ, като че непитва, да ли нѣма нѣщо да го убоде.

Колкото ѣ трудно да прѣстѣпия схванатия добитѣкъ, щомъ походи 10 — 15 минути, той така се раздѣвжа, щото човѣкъ би кавалъ, че никаква болѣстъ на краката нѣма; но слѣдъ такова свободно движение достатѣчно е да се останови животното само нѣколко минути на почивка за да се възвѣрне всичката прѣдишна неподвижностъ на краката — даже

и усилена, и колкото повече се движи едно схванато животно, толкова повече се усилява болката.

Схващането на краката много често се случават у работния добитък, даже човекът може по волята си да го причини, достатъчно е да се остави един добитък въ пълно спокойствие няколко време, да се храни изобилно, подиръ това да се употреби на усилена работа само 2 — 3 часа и слѣдъ работата да се остави съвършено спокоенъ и вече схващането е готово. Разбира се, че никой стопанинъ не иска нарочно да му се разболѣе добитъка, защото тогава той би работилъ въ вреда на самия него; а неговия добитък се разболѣва — схваща се — отъ неговото невнимание, — у насъ така се практикува, че никога добитъка неизвършва постоянно една извѣстна работа, а единъ път работи много усилено, другъ път много слабо, а понякога се случават, че цѣли седмици работния добитък нищо не върши и въ такова бездѣлно време той пакъ си получава толкова храна, колкото и когато усилено работи. Усиления отъ бездѣлие добитък щомъ се употреби на работа, той много се сгорѣщава, испотява, а ако и времето е топло, то още повече благоприятствува на сгорѣщаването, както обикновено се случават; сега достатъчно е така сгорѣщенъ добитък, било отъ исканието на работата, било отъ нехайството и невниманието на работника, да се спре и се остави няколко време спокоенъ, за да му се схванатъ краката и да не може повече да се мръдне.

Продължителното бездѣлие, изобилната храна, послѣдвани съ усилена работа въ топло време и оставяне добитъка на почивка тутакси слѣдъ работата сж главнитѣ, ако не ѝ единственнитѣ причинители на схващането краката на работния добитък и особено на конетѣ.

Така схванатия добитък може много лесно да оздравѣе и много-лесно да осакатѣе, — това напълно зависи отъ стопанина. Тая болестъ както лесно се причинява, така лесно се цѣри и така лесно отъ нея болния добитък осакатява.

Излѣкуването може да се постигне ако още въ първитѣ дни слѣдъ схващането болния добитък се държи въ студена вода до колѣнетѣ, или около копитата на схванатитѣ крака се натура ледъ; при пѣманне на текуща студена вода и на ледъ трѣбва да се избѣрка жълта прѣстъ съ добръ оцетъ и да се завърже около копитата на схванатитѣ крака, като се

изсипе и разстеле на кпнивирни или платнени платки; така завързаната каша трѣбва постоянно да се мокри съ студена кладенчова вода. Когато болното животно се лѣкува съ прѣстъ въ яхѣра, трѣбва да се раскове и подѣ краката му да има дебела постелка отъ слама, за да не чувствуватъ краката твърдостта на подложката.

Освѣнъ налаганието копитата съ ледъ или съ мокра прѣстъ, която всѣки день трѣбва да се променява, болнитѣ крака отъ колѣнетѣ на горѣ трѣбва да се растриватъ, било само съ сѣно — свито на гушка, — било съ спиртъ, било съ затопленъ оцетъ.

На схванатъ конь не трѣбва да се дава ни пчимикъ, ни овѣсъ, а само по малко ярма и то размѣшана съ много вода. Ако е лѣтъ и има зелена трѣва, прѣдпочтително е да имъ се дава зелена храна.

Слѣдъ 3 — 4 дена подобно лѣкуване болното животно трѣбва да почне да се разхождѣ по малко и по мека почва или по трѣва и постепенно да се привикне къмъ по-усилено ходене и слѣдъ това вече да се употрѣби на работа.

Ако лѣкуванието се започне още на първия день сѣбѣ схващанието на краката, то слѣдъ 4 — 5 дена, животното може съвършено да оздраве; а ако се започне сѣбѣ 5 — 6 дена, то почти винаги остава сакато.

Като казвамъ *сакато*, не трѣва да се разбира, че животното не може да се мръдне отъ мѣстото си, — напротивъ схванатото животно съ време се развива, започва по свободно да ходи и даже може да се употрѣби на лека работа; но то никогa не може нито бързо да ходи, нито съвършено свободно и здразо да стѣпя, както е било по-рано.

Страдалитѣ отъ схващане на краката животни и неизцѣрени много лесно се познаватъ по самата походка и най-вече по копитата. Съ течение на времето копитата на схванатитѣ крака съвършено се измѣняватъ, — намѣсто да отиватъ подѣ извѣстенъ наклонъ къмъ земята, тѣ все повече и повече се продължаватъ напредъ, наклонътъ къмъ земята съвсѣмъ се намалва и копитата заприличатъ на турски посталъ. Когато вънкашната частъ на копитото така се измѣнява и рогътъ му расте съвсѣмъ неравно, тогава и долната частъ, която допира до земята, също значително се измѣнява: най-много отъ вдлѣбната на горѣ — става плоска, а по-слѣ

става испъкната къмъ земята и ако животното остане дълго време живо, то може да достигне до тамъ, щото прѣзъ испъкнатото мѣсто на долната частъ на копитото да се покаже копитната костъ и това вече е крайния прѣдѣлъ на сакатлъкъ отъ схващаніе на краката. Когато животното доде до тоя редъ, то вече не е годно за никаква работа и даже едвамъ е въ състояние да се движи.

Ето до какви противоположни резултати може да достигне едно заболѣло животно, — бързо оздравяне, когато лѣкуването се започне съ време и се продължава до края и ужасно осакатяване на животното, ако то се занемари само нѣколко дена и слѣдъ това вече всички старания оставатъ напусто, понеже започнатитѣ измѣненія въ копитата съ нищо не могатъ да се спратъ.

Отъ указването причинитѣ на схващаніето и ужаснитѣ негови послѣдствия всѣки стопанинъ самъ трѣбва да разбира, какво е длъженъ да прави, когато вече добитъка му е схванатъ и особено, какво трѣбва да прави, за да го прѣдпази отъ схващане, което всѣкога ѣ по-важно.

Ний считаме за длъжностъ да кажемъ на стопанетѣ на работенъ добитѣкъ, какъ да постъпятъ, за да си прѣдпазятъ добитъка отъ схващане. Когато работния добитѣкъ се оставя извѣстно време на почивка или пъкъ по причина на лошо време и нѣмане на работа добитъка е въ бездѣлие, то трѣбва да му се намали храната и най-вече зобъта; така — ако на день му се дава 4 килограма овѣсъ, ичимикъ или ярма, да се намали на 2 — 2½ килограма. Слѣдъ продължителното бездѣлие добитъка трѣбва постепенно да се привикне къмъ усиленъ трудъ, като отначало малко и полека работи и послѣ все повече и повече се усилява работата. Никого слѣдъ бездѣлието не трѣбва изведнѣжъ да се тури добитъка на тѣжка работа и на много бързо движение.

Слѣдъ работата, било че добитъка полека е работилъ или пъкъ силно, трѣбва да се остави на почивка; но тукъ трѣбва или прѣди почивката така да се намали работата, щото добитъка да не е нито испотенъ, нито запъхтанъ, или да се расхажда извѣстно време, додѣто си по-отдѣхне, или пъкъ при спирането да му се растриятъ съ сухо сѣно, слама, трѣва, краката и да се остави на почивка, дѣто нѣма течение на въздухъ. Щомъ се спазватъ тия наставления, ний вѣрваме, че

никога нѣма да се случи схващанне на краката, а, ако подобно нѣщо и слѣдъ такова прѣдпазване се случи, тогава вече трѣбва, повѣзможности по-скоро, да се започне лѣкуването на схванатото животно, за да може да се поправи.

СЛЪНЧАСВАНЕ.

Подъ това название, или още подъ думата „слънчевъ ударъ“, се разбира у насъ бързото разболѣвание на добитѣка, сѣщо и на хората, отъ силната лѣтна горѣщина. Всичкия почти домашенъ добитѣкъ е изложенъ на слънчасване, макаръ че у единъ родъ добитѣца това по-често се случавъ, отколкото у другъ. Въ врѣме на харманъ, вслѣдствие на бързото тичане отъ една стърна и топлитѣ слънчева лъчи отъ друга, нѣкой отъ конетѣ започва да по остава отъ другитѣ, диша усиленно, растрѣперва се, спира се на едно мѣсто, изглежда като замаянъ и както стои, пада на земята, бързо почва да си движи краката и въ твърдѣ скоро врѣме може да умре, — това е слънчасване. Отъ усилената работа и отъ голѣмата горѣщина голѣмо количество кръвъ нахлува въ мозака и дава всичкитѣ горни признаци. Конетѣ слънчасватъ не само въ хармана, тѣ много често слънчасватъ въ каруцата, файтона или подъ сѣдло щомъ като не се държи смѣтка за горѣщината. Рогатия добитѣкъ сѣщо много често слънчасва, щомъ като е на много усиленъ работа и въ топли дни; това най-вече се случавъ въ врѣме на оране, дѣто се изисква голѣма сила. Овцитѣ, макаръ и да не вършатъ никаква работа, не сѣ лишени отъ слънчасване, — достатъчно е да се каратъ $\frac{1}{2}$ —1 часъ да вѣрватъ безъ почивка въ нѣкой пѣтъ и посрѣдъ горѣщъ день, за да испадатъ нѣколко отъ слънчевъ ударъ. Ловджийскитѣ кучета най-често сѣ пататъ отъ слънчасване, понеже тѣ, единъ пѣтъ пустнати да гонятъ ловъ, не се спиратъ, до дѣто не го догонятъ или пѣкъ до дѣто не слънчасатъ. Птицитѣ, оставени въ кафезъ на слънце, въ много скоро врѣме слънчасватъ и умираатъ. Много отъ работницитѣ по нивата, въ врѣме на жѣтва, и малкитѣ дѣца, оставени въ не добръ засѣнчени люлки, сѣщо се разболѣватъ отъ слънчасване.

Щомъ едно животно слънчасъ, то въ много скоро врѣме умира, само въ нѣколко минути, въ половинъ часъ всичко е

свършено. Слънчасалото животно започва бързо да диша, да се поти, изглежда безпокойно; ако е на работа, започва да остава назадъ отъ другаригѣ си, растрѣперва се, пада на земята, бързо-бързо си движи краката и умира.

Както бързо може да умре слънчасаното животно, така бързо може и да оздравѣе, щомъ на врѣме се зематъ мѣрки, въ тоя случай най-много помагатъ кървопущанието и студената вода или ледъ. Трѣбва незабавно да се пуща кръвъ на болното животно и то въ достатъчно количество и подиръ това да се сипва дълго врѣме студена вода на главата. Ако има ледъ, той се туря въ една торбичка, въ която има слама и се завързва на главата на болното.

Азъ съмъ виждалъ да даватъ на слънчасало животно опетъ и скълцанъ чеснефовъ лукъ; до колко това може да помогне не зная, — то е само расхладително и непричинява врѣда. Подъ краката на болното трѣбва да има дебелъ пластъ слама, та когато легне или падне, да не се убие.

Случава се, че у нѣкои отъ слънчасалитѣ животни и слѣдъ оздравяването оставатъ значителни поврѣди, които ги правятъ не годни за работа. Понеже главния органъ, който пострада при слънчасването, е мозъка, то и при най-рационално лѣкуване възможно е, че една частъ отъ него остава притисната отъ голѣмото количество нахлула кръвъ и затова нѣкои мускули, нѣкоя частъ на тѣлото или нѣкой кракъ оставатъ парализирани. Възможно е даже, че движенията съвсѣмъ сж свободни, а интелигентността е само поврѣдена; имаше единъ случай такъвъ: единъ злѣ боленъ конь отъ слънчасване слѣдъ 3—4 дена оздраве, но като тръгнеше по едно направление, никога вече не се спираше, нито пѣкъ можѣше да се спре съ юзда или по другъ начинъ; трѣбваше съ голѣма сила да се застави да стоп. Той никога не чувствувахе гладъ, нетърсѣше да яде, а като му туришъ до устата сѣно и започне да яде, той продължаваше до тогава, до когато нищо не остане въ яслата или пѣкъ не му се земеше сѣното. Сжщото бѣше и за водата. Всичко това доказва, че у него разсѣдака съвсѣмъ липсуваше, че неговия мозъкъ значително е поврѣденъ. Ето какво може да докара едно слънчасване, затова е необходимо да бждемъ много внимателни въ силнитѣ горѣщани спрѣмо работния добитѣкъ, па ѝ спрѣмо себе си.

З А М Е Д А.

Нонеже тая година богатата растителност наврѣдѣ общава изобилно на медъ, то съ слѣднитѣ си рѣдовце рѣшихъ да запозная отблизо читателитѣ на сп. „Сѣячъ“ съ меда и неговото значение въ хранително и лѣчебно отношение.

Медътъ смучи пчелата изъ чашкитѣ на цвѣтата съ чудно направеното си язиче и го трупа въ тръвната въ направенитѣ отъ восъкъ клѣтки. Боята на течния както и на втвърдения медъ бива или бѣла, ясножълта или тъмночерникова; и миризмата на меда бива различна.

Боята както и миризмата на меда зависи отъ това, като отъ каква растения е билъ събранъ, въ кое врѣме ъ на каква почва сж растли тия растения. Пролѣтнитѣ медове като сълкъмавиятъ, липовиятъ, рѣпицавиятъ, иматъ ясна боя и по своето качество и вкусъ надминаватъ всички други по-късни, лѣтни и есенни видове медъ.

Медътъ, който постоянно или поне врѣменно остава въ течное състояние се смѣта за най-добъръ; свѣтълъ вкусенъ медъ даватъ всичкитѣ видове липи както и сълкъмътъ, сѣтитѣ рѣпицата, еспарзетата, бѣлата и червената детелина, цвѣтоветѣ на овощнитѣ дървета, Цариградското грозде, обикновенниятъ поречъ, бѣлата горчица, полската горчица, джбчинката и други буренъ.

Отъ по-долно качество и съ тъмно червена боя бива медътъ, който се събира отъ елдата и истраничето и който въ источна Галиция се употрѣбява за добиванieto на медовината. Медътъ отъ метличината, необикновено много се събира отъ нея, бива сжщо черпикъвъ.

Обаче и смѣсенитѣ медъ, който се събира отъ разни растения, макаръ и да е събиранъ прѣзъ пролѣтта, бива черпикъвъ, като при отраженieto на свѣтлината се показва веленикъвъ. Прочее не трѣбва винаги да се мисли, че червеникъвата боя на меда би била знакъ на добро качество; само ако боята би била червено-черпикъва, мургъва, трѣбва да се съмнѣваме въ чистотата на меда. Освѣнъ това най-добъръ познавачъ на доброкачественния медъ е обонянieto и вкусътъ.

Прочее приятниятъ вкусъ на меда зависи отъ цвѣтата, отъ които е билъ събранъ и най-добъръ видъ медъ е бѣлнитъ или прозрачно тъмнитъ. Тоя медъ се сравнява на самотока

на най-добритѣ видове вина. Тоя видъ медъ бива гъста течностъ, добита съ центрофугалната сила на медоцедача. Слѣдниятъ химически анализъ ни показва състава на единъ такъвъ медъ :

Вода	28·27%
Овощна захарь . . .	50·87%
Гроздова захарь . .	19·88%
Соли	0·26%
Лѣтливи материи . .	0·72%

Обаче въ всѣки медъ, колкото се отнася до състава на отдѣлнитѣ тѣзи части, се намѣрватъ изключения, защото климатътъ и топлината значително влѣятъ на цвѣтята, отъ които пчелитѣ смучатъ сладкиятъ сокъ.

Медътъ се употрѣбѣва въ пити (медъ на пити, гюмечъ), или чистъ (изцѣденъ). Изцѣдениятъ медъ се добива отъ пититѣ, чрѣзъ центрофугалната сила на медоцедача и запазва вървоначалниятъ си вкусъ и ароматъ, когато стопениятъ на топло медъ изгубва отчасти и двѣтѣ тия качества.

Медътъ на пити се явява въ разни видове; той бива или краснво желтъ, или пъкъ черникъвъ. На първия се казва: *днественъ медъ*, защото неговата воцина бива нова и за първъ пътъ нанжлнена съ медъ. Ако обаче пчеларътъ употрѣбѣва медоцѣдачъ и изцѣжда отъ воцината меда безъ да я поврѣжда така щото втори и трети пътъ един и сжици пити туря въ трѣвната, за да се изпълнятъ съ медъ, въ такъвъ случай пититѣ ставатъ дебелы и сжщеврѣменно почерняватъ, безъ обаче събраниятъ въ тѣхъ медъ да губи пѣщо отъ своето качество.

Погрешно е прочее мнѣнието, че чернитѣ пити би съдржали винаги доброкачественъ медъ. Прѣсно изцѣдениятъ медъ бива свѣтливъ, прозраченъ и теченъ. Съ врѣме течността се изгубва, втвърдава се, става върнестъ, кристализирва въ дребни или едри зърна, мѣтко или твърдо. Кристализирането на пчелиния медъ е доказателство за неговата чистота и сжщностъ, защото фалшифицираниятъ медъ никога не кристализира. Който е веднажъ вкусаль добъръ и сжщински пчели медъ, твърдѣ лѣсно може да познае фалшифицирания медъ.

Между многото видове фалшифициранъ медъ най-често се срѣща фалшифицирания съ глобова медъ. Споредъ *D-r Planta* различава се сжщинския цвѣтовъ медъ отъ фалшифицирания по това, като се разврѣди 50 гр. медъ въ 150 гр. спиртъ.

Въ кѣсо врѣме отр фалшификацирания медъ се утаява твърда бѣла утайка, декстринъ. Сжщинскиятъ медъ, обаче, въ раствора твърдѣ малко се промѣня.

Когато се иска втвърденъ медъ да се промѣни въ теченъ, турга се въ стъклена или порцеланена сѣдина на собата или въ топла вода и натрупаната отгорѣ пѣна се прѣбира.

Събраниятъ отъ рѣпица медъ, въ пити или пидѣденъ, твърдѣ скоро става зърнестъ, а пѣкъ отъ дѣтелината по-дълго врѣме остава теченъ.

Медътъ може дълго врѣме, даже и много години да се запази въ чениени, тенекиени или стъклени сѣдини, ако се държи на студени и сухи мѣста. Отъ испѣдения медъ се прибира пѣната и прѣди още да се сгъсти трѣбва лѣгко да се покрие. Въ нечиститѣ сѣдини или на влажни мѣста медътъ лесно вкисва; ако се иска такъвъ медъ да се запази по-дълго врѣме, трѣбва палѣгко да се свари и да му се прибере пѣната. Медътъ отъ вкисване може да се запази по слѣдния начинъ: отгорѣ медътъ се залива съ восѣкъ и се привързва съ влажна пергаменова книга или още подобръ: растопява се 10 гр. силицилова киселина въ 100 гр. спиртъ; съ тѣзи тѣчностъ се намазва попивателна книга, оставя се да исѣхне съ нея се покрива меда, а пѣкъ сѣдината се завързва съ пергаменова книга.

Когато се скѣтва медъ билъ той теченъ или сгъстенъ трѣбва главно да се глѣда, щото да се постави на сухо мѣсто, или пѣкъ да бѣде просто херметически затворенъ и по тоя начинъ да бѣде непристѣпенъ на въздуха. Ако това не се направи, медътъ приема вода отъ въздуха, отгорѣ се разрѣдва и се вкисва. Пергаменовата хартия винаги не може хермитически да затвори сѣдинитѣ, поне забѣлѣзало се е, че затворениятъ съ такава хартия медъ притегля вода и съ това се разваля. Заради това на завързанитѣ съ пергаменова хартия сѣдини се обвиватъ и съ станіолови листовѣ, съ които не само че се въсприпятствуватъ на въздуха, но тѣ още служатъ и за украшение на самитѣ сѣдини. Сжщо така не бива медъ да се държи въ дървени сѣдини и то по сжщата причина, за гдѣто всмуква въ себе си вода. Медътъ всмуква въ себе си всяката влага, която се намира въ дѣскитѣ на сѣдината, до като най сетнѣ започне да тече изъ междинитѣ на исѣхналитѣ дѣски. Малко студено и сухо мѣсто, стъклени

или гличосани сѣдини и добра хермитическа привѣрска — сѣ главнитѣ условия, за да може добръ и безопасно да се скѣта медъ за зимно врѣме.

Хранителността на меда е била извѣстна на най-старитѣ народи, които сѣ знаели твърдѣ добръ неговото значение и поради това сѣ голѣма обичъ сѣ развѣждали пчелитѣ. За това ни свидѣтелствуватъ старитѣ паметници на Египтянитѣ, Индийцитѣ, Гърцитѣ и Римлянитѣ, както и споредъ библията развѣжданieto на пчелитѣ у насъ старитѣ класически народи се смѣтало между благороднитѣ занятия. Въ старо врѣме, медътъ се употрѣбавалъ твърдѣ много въ Гърция и Италия; съ него приготвявали разни овощни сладка, ястия и питиета. Между старитѣ Славяни медътъ сѣщо е игралъ твърдѣ голѣма роль и никакво пиршество не е ставало безъ медъ и медовина. Въ новитѣ врѣмена захарта е значително намалила неговото значение и употрѣбление. Обаче въ послѣднѣо врѣме изново медътъ започва да завзема първото си мѣсто, като се препорѣчва за лѣчебно сръдство съ което по хранителность и вкусъ никое друго не може да се сравни. Както водата бозпосръдственно отива въ кръвта, безъ да остава нѣкакви несплателни недостатѣци, и както чистото дървено масло въ извѣстно множество бива съвършено смилателно, тѣй сѣщо и медътъ. Съ своята химическа разлагаемость той згрѣва телото и развива хранителната сила, като по тоя начинъ става едно отъ най хранителнитѣ и най-смилателни матернали, за човѣшкото тѣло. Чистия естественъ медъ съдърѣа всички матернали, които най-легко и най-бърже подърѣжатъ смиланието, поради което той се прѣпорѣчва за прибавка къмъ всички ястия, които сѣ мѣчно смилателни. Дѣца, които растѣтъ бърже и биватъ слаби и блѣдни, неволно получаватъ апетитъ за сладки нѣща, като да угаждатъ, що имъ липсва и какво ще имъ принесе. И дѣйствително нищо друго тѣй не помага за здравнето на дѣцата, както меда и нищо друго по своята сѣ приятна меризма не може да завземе мѣстото на сладкитѣ нѣща, както меда. Намазанитѣ съ медъ хлѣбъ дѣцата най-обичатъ да ядѣтъ отъ каквото и да е друго ястие. Утрѣнната закуска съ медъ успля и загрѣва тѣлото, усѣѣжава духа. Хлѣбъ съ масло и медъ е твърдѣ здраво и всуено ястие и осѣѣняъ това е добра закуска на кафето и чая. Прочее медътъ не трѣбва да

липсва, както на трапезата на здравитѣ, а така сѣщо и на болнитѣ.

Лѣковитостта на меда се обяснява съ това обстоятелство, че пчелитѣ го събиратъ отъ различни цвѣтове, които като всичкитѣ растения небиватъ безъ лѣковито дѣйствиe. Колко хора не сѣ се пазавили съ това толкова просто срдство — нѣколко лъжници медъ — отъ тѣжка кашлица, отъ болки въ гърлото и дихателнитѣ органи! На колко стари хора една кафяна лъжичка топълъ медъ не е мѣгновено улѣгчило тежкото дишанне, което главно нощно врѣме ги сполита! Болниятъ търси помощъ на врѣдъ. Той се даже задоволява съ безвкусната сварена вода отъ листата и коренитѣ на разни растения; защо прочее всѣки боленъ да не прѣдпочете меда, който безъ съмнение съдържа въ най-голѣмо множество най-приятнитѣ и най-ароматически материи на цвѣтата? Радостното е това, че въ ново врѣме лѣчебната наука захвана да узнава неговото лѣчебно свойство и много отъ лѣкаритѣ започнаха при много случаи да го прѣдписватъ като лѣкарство. Въ послѣдне врѣме специалиститѣ лѣкари се проивнасятъ, че медътъ е важенъ продуктъ въ медицината, че голѣма грѣшка се прави, ако се мисли, че би могълъ да бѣде замѣненъ съ какъвто и да е видъ захаръ. Медътъ, сега се твърди, унищожавя бактеритѣ и сѣмо може да се употребава при лѣкуванието на много болѣсти.

Разбърканъ съ брашно той е най-доброто срдство противъ цирейтѣ.

Съ употреблението на меда изспрѣвря се кашлицата, ропотницата, катаръ, скарлатината и въ зародището си се унищожаватъ бактеритѣ на дифтерита.

Противъ болѣститѣ въ устата, гърлото и дихателнитѣ органи чистиятъ медъ при постоянно употребленне и съответствена диета сигурно дѣйствува.

Всѣки 15, 20, 30 минути употребена по една лъжичка топълъ медъ чудотворно дѣйствува противъ катаръ на дихателнитѣ трѣбица, както и върху стомашнитѣ болѣсти.

Медътъ се още употребява за лѣкарство противъ чернодробнитѣ болѣсти, желтеницата, противъ глиститѣ у дѣцата и е прохладително питие съмѣсенъ съ вино или оцетъ при разнитѣ трѣскави болѣсти.

Глистигът у дѣцата се лѣкуватъ съ медъ, като имъ се дава чистъ медъ по една лъжичка на гладно сърдце и се запие съ чаша вода. Въ случай, че това не подѣйствува тогава смिला се малко зердичаво сѣме намазва се на единъ рѣзенъ хлѣбъ и се дава на дѣтето да го изѣде сутрина прѣди яденіе.

Дифтеритът по селата въ Унагария, гдѣто селското населеніе нѣма възможность, да вика лѣкаръ и да копува лѣкове, се лѣкува съ медъ, като си намазва шията съ чистъ медъ или пѣкъ се намазва попивателна книга и се прѣвързва около шията на болното. По тоя начинъ често се испрѣварва и прѣдпазва лошото гърло и даже било констатирано, че и дѣца лѣкувани съ медъ наредко имали смъртни случаи.

Кашицата се лѣкува съ медъ, като се взема на всѣки два часа по една кафяна лъжичка, сѣтиѣ сутрина прѣди ядене и вечеръ единъ часъ прѣди спане. Освѣнтъ това зема се жълтъкъ отъ яйца, размиса се съ тольова още меда и нѣколко пкти на день се употрѣбѣва по една лъжица.

Ревматизмът се лѣкува съ медъ, като се счукатъ нѣколко глави чесанъ съ малко шафранъ (желта боя) и като се разбърква всичко съ меда намазва се на едно платно и се прѣвързва на болното мѣсто. Болния трѣбва да остане да лѣжи по нѣ единъ день и тоѣ компресъ истегля голѣми пришки отъ които истича вода.

Безсъннето се лѣкува съ чистъ медъ, като се употрѣбѣва по 2—3 лъжички прѣди спане. Той насигурно отишава нервитѣ и въ скоро врѣме страждущиятъ започва правилно да спи.

Цирпи или *нодуто* се лѣкува съ медъ, като се направи каша отъ медъ и рѣжено брашно и се привърже цирѣя или надутото мѣсто. Въ кѣсо врѣме цирѣя узрѣва и се пробива, като умирнява болкитѣ.

Въ заключени медътъ може да се прѣпорѣча за най-добро домашно срдѣство на всички, които сж болѣдували, на които тѣлото по разни причини е било истощено и сплитѣ имъ сж биле съвсемъ ослабнали. Съ една дума медътъ сжѣло може да се смѣта за животенъ балзамъ, който подновява и усиля силитѣ у чловѣка. Въ никоя кжща прочее медътъ не би трѣбвало да липсва, за да може веднага да се

употрѣби за запазването и отстранението на опасността, която би грозила нашето здравие и живота.

Дано гражданитѣ, на които срѣдствата позволяватъ да купуватъ на своитѣ дѣца разни европейски захарчето, чоколади и др. сладки нѣща, които повече врѣдятъ на здравieto отколкото да го ползватъ, още прѣзъ мѣсець Септемврий си набавятъ чистъ цвѣтовъ медъ, който всѣка почти година се продава по 60—70 ст. килограма, та освѣнъ гдѣто ще пнатъ за дѣцата си добра, здрава закуска, но и мъчно спечеленитѣ български пари ще останатъ у насъ, а и още ще да се поможне за повдиганieto на останалото ни назадъ пчеларство.

Съобщава J.

МАЛИНА (RUBUS IDAEUS).

Малината е разпространена въ европейскитѣ лѣсове и по насъ въ планинитѣ мѣста като диво растяща шубръка и поради вкуснитѣ си ароматически плодове отдавна започнали да я развъждатъ въ градинитѣ. Тя се задоволява почти въ всѣка почва и мѣстоположение, но обича повече плодородна прѣсна глина отколкото сухъ пѣськъ и много добръ вирѣе въ полусѣнчесто мѣсто.

1. Развъжданieto на малинитѣ.

Сѣмето се засѣва веднага слѣдъ оврѣвяването на плода въ добра, ровкѣва земя на сѣпка и постоянно се държи влажно. Младиятъ разсадъ дава плодъ чакъ на третата или четвъртата година. Обаче малината не се развъжда отъ сѣме, това обикновенно го правятъ главно само градинаритѣ, за да постигнатъ нови породи малини.

Най-обикновенно тя се размножава отъ *коренни издѣнки*, които есенно врѣме или рано прѣзъ пролѣтѣта се засаждатъ на добра ровкава почва и като се добръ поливатъ, скоро се хващатъ и усилятъ.

Почвата, на която малината най-добръ вирѣе, трѣбва да бѣде лѣгка, влажна и достатъчно торна. Прѣди да се засади малината приготвя се почвата, като се дълбоко прѣкопае и добръ натори, за да може да дава едри и красиви плодове.

Разсадът се сажда въ редове на 1—1¼ м. на раздалѣтъ, за да иматъ достатѣчно мѣсто за развитието на коренитѣ. У всѣко колче се остава само по двѣ издѣнки, другитѣ прѣзъ пролѣтъта вѣднага при напхиваннето се изрѣзватъ, отъ което оставенитѣ се усилятъ и плодовитостъта на шубръката отъ това неопострадва. Вѣтвитѣ достигатъ 2 — 4 м. на дължина и за това трѣбва да се привързватъ на колове.

Прѣзъ първата година новопосаденитѣ малини не се оставятъ да родятъ плодъ, защото отъ това шубръката твърдѣ се истощава, по вмѣсто това, ако не се забрави оврѣме да се тори и да се прѣкопае почвата, прѣзъ втората и въ продължение на 20 години тѣ изобилно раждатъ.

Стѣблата, които единъ пѣтъ дадатъ плодъ, винаги исхвѣватъ и за това всѣка година прѣзъ есенъта тѣ трѣбва съвсѣмъ да се орѣзватъ; сѣщо и младитѣ, недобрѣ озрѣлитѣ, както и твърдѣ гѣститѣ лѣторасли се разрѣдватъ, за да могатъ оставенитѣ добрѣ да се развиятъ. Лѣтнитѣ лѣторасли трѣбва да се окършватъ, по-силнитѣ по-вече, по-слабитѣ по-малко, за да могатъ прѣзъ идущата година пѣжикитѣ добрѣ да се развиятъ. Ако още сѣщата година покара горнята пѣпка, то тя по-късно се съвсѣмъ одрѣзва, или поне новата вѣтвица се прѣкършва, за да може да озрѣ стѣблото и пѣжикитѣ да се усилятъ, отъ които прѣзъ идущето лѣто ще да се развиятъ вѣтви, цвѣтъ и плодъ.

Колчетата прѣзъ есенъта се изваждатъ и скѣтватъ и чакъ прѣзъ пролѣтъта прѣди покараването на листата пакъ се забиватъ, за да могатъ да бѣждатъ прѣввръзани на тѣхъ стѣблата. Стѣблата на малината прочее оставатъ съ одрѣзани краища прѣзъ цѣлата зима въ свободната почва. Свѣтлинага и въздухътъ дѣйствуватъ за вдървявяването на лѣтораслитѣ, тѣй щото тѣ добрѣ озрѣватъ. Тѣй развѣжданитѣ шубръки на малинитѣ могатъ да истроятъ и най-лютитѣ зими и неможе да става нито дума за врѣди причинени отъ мразъ.

Привързването на малинитѣ на колчетата трѣбва да става прѣзъ пролѣтъта прѣди да покаратъ листата, при което трѣбва да се гледа, щото колчето да бѣде равно съ стѣблото; ако би вѣтвитѣ да бѣждатъ по-дълги отъ колчето, то по-добрѣ стѣблата се одрѣзватъ, отколкото да се оставятъ по-дълги отъ колчетата. Ликото или въобще връзката се оставя между горнитѣ двѣ пѣпки. Обикновенно грѣшка се прави, ако мали-

ната се върже твърдѣ ниско, защото отдѣлнитѣ вѣтви твърдѣ много привишаватъ шубръката и развититѣ отъ горнитѣ пшпки вѣтви, а особно листата и цвѣтоветѣ по-послѣ твърдѣ много страдатъ отъ вѣтроветѣ.

Другояче малинитѣ се развѣждатъ и така, че прѣзъ зимата се орѣзватъ всичкитѣ тънки вѣтви и на всѣки коренъ се остава най-много шестъ издѣнки, които не се прѣвѣрзватъ на колче, но се прививатъ въ видѣ на полукръгъ и се привѣрзватъ винаги по двѣ между съсѣднитѣ шубръки, отъ което тѣй яко се закрѣпаватъ, тѣй щото нѣма нужда отъ никакви колчета. Отъ това распростиране всѣка издѣнка бива свободна за да може добръ да се развие, както и да бѣде свободно изложена на свѣтлината и въздуха, които иматъ немалко влияние върху плодоватостта на шубръката и на едрината на плода. При тоя случай малинитѣ се садятъ до 2 м. на раздалѣчъ.

2. Видове малини.

„*Surpasse Fastolf*“ дава първо качество трапезно оwoщие. Тя е най-красивата и най-едрата отъ червенитѣ малини и нейната плодовитостъ бива такава, че ветвитѣ ѝ се привииватъ подъ тѣжестта на хубавото, колкото гълъбови яйца едро оwoщие. *Повторно цвѣти и върже плодъ* дори до есенъ. Тая малина заслужва да я има въ градината си всѣки градинарь, защото тя се задоволява въ всѣка почва и се развѣжда тѣй бърже и много, щото още прѣзъ втората година слѣдъ посажданieto ѝ дава въ изобилие добръ плодъ.

Малината „*Dvo little Black Cap*“ бива въ сравнение помалка на растъ, обаче твърдѣ плодородна и кога се добръ гледа дава и по-едро оwoщие. Вирѣе на всѣко мѣсто, а пѣкъ оwoщieto ѝ както за домашно употребление, а така сжщо и за проданъ е едно отъ най-добритѣ. Плодътъ ѝ е дрѣбенъ, валчастъ и има червена боя. Месото на плода е твърдо, малко сухо, киселосладникъво и твърдѣ вкусно. Издѣнкитѣ, които покарватъ въ голѣмо множество, биватъ червеникаво синкъви, гладки и трайни.

Малината *Rubus crategifolius Bunge* отъ Китай и Япония е растение за украшение, която се отличава по красивитѣ си листа, които есенно врѣме получаватъ кросива боя и плодетѣ ѝ биватъ полувалчести, твърди, съ ясно портокалово аляна боя и съ ароматъ, който припомяна малко на черница.

Въ нашитѣ планински мѣста, а особно въ Берковско, малината расте въ диво състояние и тукъ-тамъ започна вече да се развъжда изъ градинитѣ.

Приходътъ отъ добръ гледани малини е много по-голямъ отъ каквото и да е друго овощие. Така напр. установено е отъ опитъ, че въ продължение на много години въ срѣдна Европа отъ половина хектаръ земя се искарева годишенъ чистъ приходъ отъ 180—210 марки или 225—262 франка, при което развъждането неструва почти никакви разноски, защото издѣлките, които всѣка година прѣзъ есента се остстраняватъ и на които винаги се намѣрватъ купувачи, покриватъ всичкитѣ разноски. Износното оползотворение на малинитѣ не може да бѣде никога съмнително, като се има прѣдъ видъ употреблението имъ на трапезата като десертъ, сѣтитъ за приготвление на разни сладка, сирупи, разни ликьори, малиново вино и най-главно, че въ всѣка къща пѣма да липсва потчи прѣзъ цѣлото лѣто едно отъ най-приятнитѣ, ний-прохладителнитѣ и здрави овощия

3. Малиновъ сокъ.

Да-ли горскитѣ или градски малини иматъ по-голяма цѣна за добиваннето на малиновия сокъ *Fr. Mauror* намѣрилъ, че горскитѣ малини пустнали 81·64% сокъ, сирѣчь 18·36% остатъци съ 2·80% захаръ, а пѣкъ градинскитѣ 30·40% сокъ, 9·60% остатъци и съ 4·45% захаръ. Освѣнъ това той установилъ, че у развъжданитѣ малини има повече и по-приятенъ ароматъ, отколкото у горскитѣ малини.

Малиновиятъ сокъ се приготвява така: Взематъ се добръ озрѣли малини, размачкватъ се и се оставятъ на студено мѣсто да стоятъ два дни, слѣдъ това прицѣждатъ се прѣзъ чисто платно и сокътъ пакъ се оставя два дни на топло мѣсто за да шупне. Слѣдъ това прѣбира се пѣната, която се натрупва отгорѣ и сокътъ се прѣцѣжда прѣзъ тънко платно, безъ да се натиска, така щото утайката да остане на платното. На единъ литъръ сокъ турга се $\frac{3}{4}$ килограма стукана захаръ, слѣдъ това налива въ чиста гледжосана сѣдина и като се растопи захарьта, турга се на оганя да ври $\frac{1}{4}$ часъ, при което отдѣляющата се пѣна постоянно се прибира. Истиналивиятъ сокъ слѣдъ това се налива въ чисти бутилки.

4. Малиново сладко.

На $\frac{1}{2}$ kg. хубави прѣсни малини сварява се $\frac{1}{4}$ kg. захаръ; като се притуря къмъ малинитѣ малко ягоди, ако има, турятъ се въ захарта да поврятъ, слѣдъ това исипватъ се въ една дълбока чения, покриватъ се съ книга и се оставятъ да стоятъ единъ день; слѣдъ това сокътъ се изцѣжда и се вари до тогава, докато се сгъсти, сѣтитъ събира се пѣната, насипватъ се малинитѣ и се оставятъ малко врѣме да поврятъ. Слѣдъ това исипва се венчкото въ ченията и се остава пакъ да стои единъ день, слѣдъ това сокътъ се изцѣжда и се вари догдѣ се сгъсти, насипватъ се въ него малинитѣ, раздрусватъ се и венчко се напълня въ малки чепчени гърнета или въ стошлени стѣклата, които се оставятъ добръ да истинатъ, похлюпятъ се съ книга, привързватъ се съ мехурена ципа и се скѣтватъ на сухо мѣсто.

5. Малиново вино.

Малиновото вино има червена боя и приятна малинова меризма, особно ако малинитѣ сж били добръ смачкани и часть отъ зрънцата сж били размачкани. Добръ озрѣлитъ малини се исипватъ въ дървена сѣдина, гдѣто се оставятъ една недѣля, за да умѣкнатъ и да шупчатъ: всѣки день трѣбва, обаче, да се разбъркватъ, за да неплѣснѣеватъ. Когато вече добръ умѣкнатъ, напълнятъ се въ една платнена торба и се добръ истискватъ. Истисканиятъ сокъ се смѣса съ еднаква часть вода, тъй щото на единъ литъръ сокъ се пада единъ литъръ вода. Това смѣшеніе се налива въ едно буре, обаче бурето небива да бжде пълно, за да може сокътъ да се разбърква. На така приготвеното смѣшеніе се туря на единъ литъръ 40 dg. захаръ или медъ, слѣдъ което бурето се затваря и прѣзъ първата недѣля два пѣти на день трѣбва да се разлюлява, за да може сокътъ добръ да се разбърка; прѣзъ втората недѣля стига, когато сокътъ на день веднѣжъ се разлюлява, а прѣзъ друго врѣме достатъчно е два пѣти прѣзъ недѣлята да се разбърква. Тая операція трѣбва най-малко два мѣсеца да се извършва, слѣдъ което чакъ виното се остава да се утаи. Слѣдъ една година виното се истача въ бутилки или въ друго буре; то се прѣтака дотогава, докато виното остане чисто, за-

щото въ всеко буре се утаява, споредъ множеството на виното, 1—2 литри калъ. Ако тъй приготвеното вино се вижда твърдѣ силно и малко сладко, то може да се притурп на всеки литъръ още по нѣколко декаграма захарь или медъ, по трѣбва слѣдъ това нѣколко врѣме да се разбърква.

Това вино неизисква никакво гледане нито приливение. Сждината да-ли била пълна или до половина, това ни най-малко неврѣди, отъ това виното не се поврѣжда и остава еднакво, сѣтнѣ колкото е по-старо, толкова придобива по-добъръ вкусъ. Въ малко множество може да се добива въ буталки, обаче пропорцията на сока съ водата и захарьта трѣбва да се запази; буталкитѣ не трѣбва ятко да се запушватъ, защото при шупването би попукали. Ако земледѣлецътъ не турга въ смѣтка малинитѣ, а само цѣната на захарьта и меда, намѣрилъ би единъ хектолитъръ 30 лева, даже и по-евтино, защото може да се купи и по-евтина захарь.

Смѣло може да се прѣдполага, че всеки земледѣлецъ-селянинъ ще да си засади по-нѣколко корена малини въ нѣкое кюше на своята градина, които наврѣдъ могатъ много добръ да впрѣятъ, и никакво мѣсто нѣма да завзематъ, та ако не може за дълго врѣме да се захване съ добиванието на малинови сладка и вина за печалба, то поне да има той и неговитѣ дѣчица, прѣзъ летнитѣ горѣщи дни, съ що да прохладатъ плахналитѣ си отъ жажда гърла.

Съобщава Л.

ОТРОВНИТѢ И ВРѢДИТЕЛНИ РАСТЕНИЯ ЗА ДОБИТЪКА.

Нашиятъ земледѣлецъ-селянинъ често забѣлѣзва разни болезненни явления по своя домашенъ добитѣкъ, безъ обаче по-нѣкога да може да знае и да си обясни причинитѣ на тия заболѣвания. Напр. той забѣлѣзва, че по нѣкога млѣкото на добитѣка му бива кърваво, че лиги по-нѣкога течатъ отъ устата на добитѣка му, че прѣзъ нѣкое врѣме особенъ дрисъкъ обхваща цѣлото му стадо и много други. Понеже повечето отъ заболяванитѣ на домашния добитѣкъ зависятъ немалко и отъ храната, която употребява и отъ трѣвата, която пасе, то на-

вѣрно отровнитѣ билки, които се намѣрватъ въ растителната храна на добитъка, сж главната причина за разнитѣ болѣзни явления. Прочее цѣльта на слѣдитѣ ми редовце е да отбѣлѣжа най-важитѣ обикновенни врѣдителни отровни билки и да укажа на по-стличителнитѣ бѣлѣзи на болеститѣ, които се появяватъ, вслѣдствие тѣхното изяждане.

1. *Промъз (Mercurialis perennis и Mercurialis annua)*. Това растение като се изяде отъ добитъка стомахътъ и червата лѣсно получаватъ възпаление, захваща да пикае кървото и на кравитѣ млѣкото бива кърваво. Най-много врѣди на говѣждия добитъкъ, на овцитѣ, свинитѣ на рѣдко на конѣтѣ. Това растение расте въ сѣнчеститѣ влажни лѣсове.

2. *Желтурче (Крокоитъ, Блатниче, Мазия-Кокалче, Calcha palustris)*. Расте по ливадитѣ въ локвитѣ. Ако добитакътъ изяде това растение до като е още младо твърдѣ неврѣди, но щомъ застарѣе и съ друга трѣва се изяде е твърдѣ врѣдително. Придизвиква възпаление въ стомаха, дрискъ и кравитѣ даватъ малко млѣко. Всѣки добитъкъ, който изяде това растение цикае кръвъ.

3. *Бучинишъ (Щуцулига, Пищалка, Балдараиъ, Мангуна)*. Това растение расте по бучищата, храсталацитѣ и по край плетищата. Бучинишътъ щомъ се изяде отъ добитъка вѣднага послѣдва отравяние, така щото въ нѣколко часа животното може да умрѣ.

4. *Праскова (Amygdalus persica)*. Кравитѣ и козитѣ, като ядатъ листата на прасковата вѣднага се поболяватъ и даже умирайтъ.

5. *Червеножълтка (Гарѣбча-айва, Попака шапка)*. Расте по крайщата на лѣсоветѣ и храсталацитѣ. Плодоветѣ и листата на тая шубръка причиняватъ твърдѣ силенъ дрискъ и блявание. На овцитѣ и козитѣ даже по нѣкога дѣйствува и смъртоносно.

6. *Кукурякъ (Баба-тура, спрѣжъ — Helleburus viridis)*. Отличителнитѣ бѣлѣзи на отравянieto съ това растение сж силнитѣ дрискъ, и течението на лигитѣ изъ устата на добитака.

7. *Крави-жито (Лясича опашка, Обривъ, Черѣсло, Melampyrum arvense)*. Това растение расте изъ стърнищата и сѣйдбитѣ, изъ лѣсоветѣ и лѣснитѣ ливади. Кравитѣ като го пасатъ даватъ сине млѣко и за това е врѣдително.

8. *Дива-вѣрба* (Лисецъ, Коленчеста вѣрба, Прасковиче—*Polygonum persicaria*). Расте по влажнитѣ ливн, въ трънищата по край пѣтищата и локвитѣ. Причинява на свинитѣ силно възпаление на стомаха и пикучния мѣхуръ и даже често причинява и смъртъ.

9. *Пестръгъ грахъ* (Кочуръ, — *Koronilla Varia*). Расте по словетѣ на нивитѣ и полѣснитѣ ливади. Покусено и изсушено както сѣно, ако се дава на добитъка, причинява задушаване и дрисекъ.

10. *Татулъ* (Бивулче, Протока, Кърлешъ, Малаче — *Datura stramonium*). Расте по бунищата и празнитѣ торни мѣста изъ нивята и покрай пѣтищата. Листата на Татула дѣйствуватъ упоително и твърдѣ неприятно мирисатъ. Иматъ горчивъ вкусъ. Зѣрната на Татула сж твърдѣ вѣдители и опасни за здравнето.

11. *Паиратъ* (Орлова паиратъ, *Pteris aquilina*). Расте въ лѣсоветѣ и по словетѣ на нивитѣ. Дѣйствува вѣдително главно на конетѣ, които щомъ ядатъ отъ нея ставатъ плахи, тѣжко се побугватъ отъ мѣстото си, даже падатъ, получаватъ спазми и понѣкога въ 24—48 часа умираатъ.

12. *Синги-коса* (Опадн-косъ, Гороцвѣтъ, Кукувичи-око. Червена котка, Желта котка—*Adonis vernalis*, *Adonis aestivalis*, *Adonis flammeus*, *Adonis autumnale*). Това растение е твърдѣ отровно и добитъкъ, който го изяде или пие прѣстава да яде, мучи, текътъ му лигатъ, безпокойно тича, рѣве, даже понѣкога пада изведнѣжъ и умира.

13. *Хардалъ* (Синапъ, Горчица—*Sinapis arvensis*). Расте по бунищата и по нивята, причинява възпаление и то главно сѣмето му. Младия хардалъ причинява течение на лигитѣ, катаръ въ червата и малко-много дрисекъ. Ако агнетата го пасътъ твърдѣ много и не намѣрятъ друга храна могатъ и да умратъ.

14. *Бѣже* (Бѣзакъ, Султанъ-оту — *Sambucus ebulus*). Расте по полѣснитѣ, нивята и по край лѣсоветѣ. Неговатѣ листи и корени сж отровни, главно е вѣдително на овцигѣ.

15. *Пилявица* (Отровно жито, Огровенъ райграесъ, Упоително жито—*Lolium temulentum*). Расте въ сѣидбитѣ. Това растение е твърдѣ отровно и трѣбва прѣди сѣидба добръ да се прѣчиства сѣмето, което ще да се сѣе. Отъ малко изядане послѣдва отравяние на добитъка.

16. *Слънчогледна млъчка* (*Euphorbia helioscopia*). Расте изъ нивитѣ, по слоговитѣ и по край пштитата. Тая млъчка е твърдо врѣдителна за добитъка и кравитѣ които я ядатъ даватъ кървисало млѣко.

17. *Сасанъ котка* (Съселя-котка, Тюлю-боба — *Pulsatilla pratensis*, *Pulsatilla vulgaris*). Расте по припечинитѣ сухи мѣста и е твърдѣ врѣдителенъ за домашния добитъкъ. Причинява възпаление въ стомаха.

18. *Къклица* (*Argostemma githago*). Расте мѣжду сѣвбитѣ. Зърната на къклицата сж опасно отровни, когато се смѣлятъ и дадѣтъ на добитъка. Причиняватъ възпаление на пищеварителнитѣ органи и спира сърдцебпението.

19. *Кучешко-грозде* (Разводникъ, разваленка — *Solanum nigrum*, *Solanum dulcamara*). Расте по праздинтѣ мѣста, изъ нивята, по край пштитата и потоцитѣ. Изядено въ голѣмо множество отъ добитъка замайва. Отъ плодоветѣ му свинетѣ умиратъ. Най-много заболяване се забѣлѣзва у козитѣ, които захващатъ да пикаятъ крѣвъ, главитѣ имъ се искриваватъ, притъмняло глѣдатъ, надува иуъ се тѣлото и пуцатъ малко млѣко.

20. *Махъ* (Кадѣнка, Пиши-пиши-кукла — *Papaver Rhoeas*). Расте изъ празинтѣ мѣста и нивитѣ. Ако го добитъка пзяде въ голѣмо множество замайва се, захваща да трепери, става неспокоенъ, тегли се, скача, рита и рови съ рогата си. Сжщото дѣйствиe се забѣлѣзва у овцетѣ и свинитѣ.

21. *Мразовецъ* (Качунка, Кърпи кужухъ — *Colchicum autumnale*). Расте изъ лѣснитѣ полѣни. Отъ начало заболѣлото животно получава дрисъкъ и бива неспокойно, по-послѣ устната му и задня ципи се зачервяватъ, захваща да трепери, свива се отъ вътрѣшни болки, свинитѣ повръщатъ, конетѣ получаватъ колика, говеждия добитъкъ се подува, хваща го силенъ воденъ или кървавъ дрисъкъ, неправилно дыша и най-сѣтнѣ добичето не може да стои на крака и съ ревъ пада и умира,

22. *Дива рѣпица* (*Raphanus raphanistrum*). Расте изъ нивята; когато се дава на кравитѣ прѣди да е цѣвнала даватъ много млѣко, щомъ обаче завърже сѣме добитъка получава възпаление и дрисъкъ, а особно на агнетата твърдѣ е врѣдителна, даже ги и мори.

23. *Желтурче* (Женска клинава трѣва, Пади-коса, Леднякъ, Разгонъ, Мазни-кокалче—*Ranunculus ficaria*). Расте въ сѣнчаститѣ лѣснати гѣсталаци. Това растение дѣйствува твърдѣ врѣдително на говѣждия добитѣкъ, който щомъ се наяде съ него прѣстава да яде, мучи лигитѣ му текѣтъ, върти се замаянъ на около си, рѣве и се озѣрта къмъ търбуха си, пада и скоро се вцепенява.

24. *Вълча ябълка* (*Aristolochia clematitis*). Расте изъ нивитѣ и по слоговетѣ на лозята. Коня които се хранятъ съ сѣно, размѣсено съ стѣблото на вълчата ябълка се поболяватъ, проявяватъ изнеможение, сѣнливостъ и едвамъ можѣтъ да движатъ задницата си.

25. *Помниче* (*Myosotis palustris*). Расте изъ влажнитѣ ливади и покрай потоцитѣ. Кравя, които пасѣтъ помниче даватъ синьо млѣко, а за овцитѣ е твърдѣ врѣдително, когато го пасѣтъ покрай потоцитѣ, сухо въобще не го ядѣтъ.

26. *Млъчки* (*Euphorbia cyperarissias*, *E. peplus*, *E. platyphyllos*). Расте по полениѣтъ, припѣцитѣ, по нивята, изъ трапищата и наврѣдъ покрай пхтищата. Тоя буренъ добитѣкътъ въобще не го пасе, а ако би да се случи да го наяде младиятъ умра, а на стариятъ причинява дрисѣкъ.

27. *Водна цуцулига* (Бучинишъ, Отровна цешлуга — *Cicuta virosa*). Расте покрай воднитѣ трапища, потоцитѣ и блатата. Отравяннето съ водната цуцулига послѣдва слѣдъ възжанието ѝ въ продължение на два часа. Животното става плахо, диша бърже, усуква се и лигитѣ му текѣтъ. Слѣдъ това послѣдватъ спазми и най-сѣтнѣ смъртъ. Исушената водна цуцулига неизгубва своята отровностъ. Отъ това растение се трови най-много говѣждиятъ добитѣкъ, твърдѣ на рѣдко други животни.

28. *Разнецъ* (Бѣлъ-офякъ, Яничево биле, Пачи-пера, Спорешъ — *Achillea millefolium*). Расте по ливадитѣ, пасбищата, покрай пхтищата и лѣсоветѣ. Размѣсенъ въ сѣното кравитѣ, които го ядѣтъ, даватъ желто млѣко и за това е твърдѣ врѣдителенъ.

29. *Раличка* (*Delphinium consolida*, *D. Ajacis*). Растѣтъ изъ нивята и ливадитѣ. Раличката съдържа у себе си люта упонителна материя, отъ която може да умрѣ всеко добиче. Отъ това растение добитѣкътъ получава сирадливъ потъ, колика, става безчувственъ и др.

30. *Пъсекия* (Дива-череша—*Prunus padus*). Расте изъ влажнитѣ лѣсове, покрай брѣжитѣ лѣсове и по скалнатитѣ гори. Краевитѣ конто взядатъ уадалитѣ листа на пѣсекпнята опасно се поболяватъ.

31. *Шаваръ* (Тръстъ — *Scirpus silvaticus*). Расте въ лѣстнитѣ локви, трапищата и покрай рѣкитѣ. Слѣдъ пасеннето на кравитѣ шавръ давътъ кърваво млѣко и за това е врѣдителенъ за добитѣка.

32. *Киселецъ* (Киселокъ, локонъ, шавилъ—*Rumex acetosa*, *Rumex acetosella*). Расте по пѣсечливитѣ и по плодородни мѣста, по слоговетѣ на нивитѣ и по ливадитѣ. Причинява силенъ дрискъ; конетѣ отъ киселеца получаваътъ спазми и даже имало е смъртни случаи.

33. *Тютюнъ* *Nicotiana tabacum*, *Nicotiana rusticana et Nicotiana macrophylla*). Всички тия видове тютюни се развъждатъ по нивята. Отъ всичкитѣ домашни животни отровата на тютюня—никотинъ—врѣди най-много на говѣждия добитѣкъ. Ограването може да послѣдва, ако добитѣкътъ се къпе съ тютюнева вода съ цѣлъ, за да се очисти отъ разни паразити. Най-врѣдително дѣйствуватъ увѣхналитѣ и на въздуха псушени листа. Прѣснитѣ, зелени и съвсемъ псушени листа по-малко сж врѣдителни. Отровеното животно получава колика, дивъ плахъ поглѣдъ, захваща да лѣга и найсѣнитѣ послѣдва смъртъ.

34. *Клинавиче* (Клинове, Клинова трѣва — *Cynanchum vincetoxicum*). Расте по каменнитѣ припечи, въ храсталацитѣ и лѣсоветѣ. Отъ клинавчето се поболяватъ овцете и то въ пикочния мѣхуръ.

35. *Звъника* Звъниче, Калчъ-оту, Сарж-сейменъ. Порѣзана-трѣва, Кескъ-оту—*Hypericum perforatum*). Расте по сухитѣ ливади, изъ угаритѣ, по рѣтлинитѣ и изъ лѣсоветѣ. Това растение съдържа въ цвѣтовотѣ и листата си желта боя, боядисва млѣкото на добитѣка на желто.

36. *Чимширъ* (*Buxus sempervirens*). Развъжда се изъ градинитѣ. Употрѣблението на чимширя прѣчинява на добитѣка дрискъ, който даже може и да умори добичето. Младитѣ вѣйки на чимширя съдържатъ въ себе си отрова — букетинъ, който прѣчинява отравяннето. Отъ листата му умратъ кокошкитѣ, конете и свинитѣ.

Съобщава J.

БЪЛХИТЪ ПО ЗЕЛЕТО.

Често пжти чуваме отъ градинаритъ (бахчеванджитъ) да се оплакватъ, че зелето имъ налѣгнала „Бълхата“. Били сж години когато тѣзи бълха е унищожавала съвършено разсада на зелето и е ставала причина щото градинаритъ да присаждатъ 2—3 пжти зелето си и съ това имъ е принасяла огромни загуби. Читателитъ ни сж често почувсвували поскжванието на зелето наесенъ, благодарение на врѣдитъ причинени на врѣмето си отъ тѣзи бълха. Тѣзи бълхине сж само единъ видъ, тѣ сж различни нъ нашитъ градинари ги наричатъ съ общото име „бълха“. Ние ще ги наречемъ само съ общото име „зелени бълхи“ и ще запознаемъ тука читателитъ само съ два вида — най-врѣднитъ на зелето, а именно: *Зелената бълха (Haltica oleracea)* и *Набрездемата бълха (Haltica nemorum)*. Първата има синъ даже възеленъ цвѣтъ, а втората е черна съ жълти, по дължината на крилата бразди. И двѣтъ еднаква врѣда принасятъ на зелето. Тѣзи бълхи сж едни малки брѣмбърчета, наречени бълхи само за това, че сж много малки и че могатъ да скачатъ съ помощта на заднитъ си дебели крачка. Тѣ се появяватъ рано на пролѣтта, щомъ настъпи топлото пролѣтно врѣме, защото бълхитъ прѣзимуватъ подъ буцѣтъ на земята, сухитъ листа и се пробуждатъ отъ априлското топло слънце, като веднага се расплыватъ по растенията и захващатъ да се хранятъ. Въ това врѣме тѣ не обръщатъ вниманието на градинаритъ, защото зеленъ расадъ още нѣма та тѣ се хранятъ отъ други диворастящи растения, както напр. отъ хардала, отъ растенията: *Bunias orientalis*, овчарската торбичка, мокрежа (*Nasturtium officinale*), дивата горчица, хрѣна и други родственни на зелето растения, слѣдъ като нападатъ на младите зелени растения и на ряпата и нанасятъ значителна врѣда. Брѣмбарчетата (бълхитъ) се хранятъ отъ листата, като прѣдпочитатъ младитъ имъ нѣжни ткани, проядатъ на тѣхъ дупчици и съ това обръщатъ листата на рѣшето. На листа по развиги, повзастарели бълхитъ ненанадатъ толкова силно, защото кожата имъ е позадебеляла та мъчно я прѣждатъ. Затова именно на възрастенъ расадъ тѣ немогътъ да нанесътъ голѣми опустошения, когато на младъ расадъ тѣ надупчуютъ ли-

стата и послѣднитѣ извѣхвать. Макаръ стеблото и коренътъ да останътъ непокътнати отъ бълхата, растението единъ пжтъ лишено съвършено отъ листата, подлѣжи на загиванне. Въ градини въ които растътъ въ изобилне поменатитѣ погорѣ диворастящи растения, отъ които бълхитѣ сж хранятъ прѣвъ пролѣтътъ до изникнуването на разсада, бълхитѣ много лесно прѣминаватъ отъ тѣзи растения на разсада, когато той поникне. Ако въ градината нѣма такива диви растения, то бълхитѣ могатъ да прѣлѣтътъ и отъ вѣнъ. Такива прѣлѣтывания тѣ правятъ деня въ ясни слънчеви дни, но всѣкога на малки разстояния и ниско надъ земята, защото бълхитѣ немогътъ да хвърчатъ дълго врѣме, а си служатъ съ крилцата само да подскачатъ отъ едно мѣсто на друго. Затова въ градина, която се държи чисто отъ разнитѣ плѣвели, които хранятъ бълхитѣ до поникнуването на разсада, и е оградена съ гора или овощни дървета, много рѣдко бива нападанъ разсада отъ бълхитѣ. При свойто прѣлѣтыванне на зеленъй разсадъ бълхитѣ се водятъ по миризмата, която разсада прѣска на далечъ.

Най благопріятно врѣме за развѣжданieto на бълхитѣ е сухото и тепло врѣме, затова именно тази бълха принася най-голѣми опустошения въ сухи години.

Размножаваннето на тези бълхи става по слѣдующия начинъ: Бълхитѣ сипсатъ яйцата си по 20—30 на една купчинка по долната страна на листата на тѣзи растения, отъ които тѣ се хранятъ прѣвъ пролѣтътъ. Слѣдъ 8—10 дена отъ тѣзи яйца се излупватъ червейчетата. Червейчетата на двата вида бълхи сж много лѣсно различаватъ по между си, така напр. *червейчетата на набраздената бълха* сж дълги 4 милиметра, бѣли, съ черни главички и иматъ шесть крака. Тѣзи червейчета веднага проникватъ втрѣ въ листата и се хрятъ съ втрѣшността на листата, като прояждатъ въ тѣхъ пжтечки отначало тѣнки като конци, а отпослѣ по широки спорѣдъ дробелната на червейчетата. Тука тѣ, пагепи отъ кожичата на листата живѣятъ двѣ недѣли, безъ да напуснатъ втрѣшността имъ; Образованитѣ отъ червейчетата пжтечки се нацѣлятъ съ въздухъ и добиватъ бѣлъ ренкъ, и съ това много ясно се изображаватъ по зеленната на листата. Така напѣстрений листъ може да трае безъ да погине, ако е само едно червейче въ него, иъ ако се загнѣз-

датъ повече—неговото загиване е неминуемо. Слѣдъ наминаване на казаното врѣме (2 недѣли) червейчетата напушватъ листата, влизатъ въ земята, завиватъ се въ пашкули и тамъ прѣстоиятъ до двѣ недѣли, слѣдъ което врѣме изхвъркватъ на бръмбарчета (бълхи) и отъ ново нападатъ на растенията. Всичко това трае около 40 дни.

Червейчетата на зелената бълха, както по рано казахме, много лесно се разпознаватъ отъ токо що описанитѣ. Тѣ сж едни малки ($5\frac{1}{2}$ милиметра дълги), черни червейчета, гърбътъ имъ е покритъ съ много черни бодчета, съ помощта на 6-тѣ си крачка тѣ свободно се движатъ по повърхността на хранящитѣ ги растения, а не се вмѣкватъ вътре въ листата имъ. За да се завиятъ въ пашкули и тѣ отиватъ въ земята.

Срѣдства противъ бълхитѣ. Срѣдствата, съ които градинаря може да се бори противъ злото, тука ще ги раздѣлимъ на двѣ: на *мърки прѣдохранителни*, които трѣбва да се взематъ за да се прѣдпази появяването на бълхитѣ и *мърки истрѣбителни*, които трѣбва да се взематъ при появяването на бълхитѣ за тѣхното истрѣбление.

Прѣдохранителнитѣ мърка се състоятъ въ слѣдующето:

1) Градинаря трѣбва още въ началото на пролѣтѣта да се загрижи за истрѣблението въ градината си всичкитѣ диворастящи трѣви, които псхранватъ бълхитѣ отъ излупването имъ до появяването расада на зелето; особено трѣбва да се обръща внимание на дивий хрѣнтъ, който толкова често се срѣща въ зеленарскитѣ градини, и щомъ се забѣлѣжи нѣкой коренъ отъ дивий хрѣнтъ трѣбва веднага да се пскубва. Съ така чистото държение на градината още отъ началото на на Априлий, градинаря ще постигне това, че бълхитѣ нѣма да могатъ да намѣрятъ храна да се прѣхранятъ до появяването на расада и отъ това или ще измратъ или ще се прѣместятъ на друго мѣсто.

2) За да си запази расада градинаря може да си помогне и съ въздушнитѣ лѣхи, които се правятъ по слѣдующия начинъ: забиватъ се въ земята 4 кола дълги по 2 м. и надъ тѣхъ отъ дъски или уплетени пѣрти се направя единъ санджкъ, който да има дължина 1·5—2 м. и 1—1·10 м. въ широчина. Този санджкъ се напълнува съ прѣстъ и тамъ се посѣва расада, кждѣто стои до прѣзъ Юний, та да

закръпне и да не се бои отъ бълхитѣ. Бълхитѣ понеже хвърчатъ или скачатъ на паско, немогатъ да се издигнатъ на такава височина щото да достигнатъ разсада въ санджака, а и разсаждането на разсада, като стане прѣзъ м-цъ Юний, по голѣмата частъ отъ бълхитѣ сж снесли своитѣ яйца и сж вече умрѣли.

3) По нѣкога се случва щото при всѣкото внимание на градинаря да не оставя нито единъ коренъ въ градината си отъ тѣзи плѣвели, които хранятъ бълхитѣ до излизането разсада на зелето, пакъ се случва, че разсада му бива нападванъ отъ бълхитѣ. Това неможе да стане отъ друго освѣнъ съ прѣлѣтяването на бълхитѣ отъ едно мѣсто на друго, което тѣ правятъ, както по рано бѣ казано, по направление къмъ меризмата, която издава разсада на зелето. За да си помогне и противъ това, градинаря трѣбва да замаскира или заглуши тѣзи меризма съ друга по остра; а това става по слѣдующий начинъ: На другия день утрѣнъята, слѣдъ разсаждането нъ разсада въ лѣхитѣ, което обикновенно става вечеръ, се нахиснува въ особенъ сждъ извѣстно количество прѣстъ въ газъ и се натурва между растенията малки купчинки отъ тѣзи силно мирислева калъ. Меризмата на газъта пропѣжда бълхитѣ, още по вече че отъ влиянието на слънцето меризмата бива по силно и бълхитѣ при силното печение на слънцето се прѣхвъргватъ отъ едно мѣсто на друго. Това срѣдство е много лесно и не толкова скъпо, защото то ще се употрѣби въ първо врѣме, тѣй като въ м. Юний повечето отъ бълхитѣ измиратъ отъ само себе си.

Истрѣбителнитѣ мърки пматъ, както и по рано казахъ, за цѣль да умъртвятъ бълхитѣ, затова, ако градинаря не е приложилъ описанитѣ предохранителни мѣрки, трѣбва да приложи истрѣбителнитѣ, които се състоятъ въ слѣдующето.

1) Бълхитѣ се изморяватъ чрѣзъ прѣсканнето зелето съ тютюневата вода, която се приготвява по слѣдующий начинъ: Взема се една голѣма шепа (кривача) тютюнъ и се туря въ 12 литри топла вода, като се оставя да прѣстои така цѣла нощъ. Слѣдъ това водата се прѣцежда и се прѣска зелето съ нея посредствомъ пулвизаторъ (машина прѣскачка) или пѣкъ съ метла.

2) Прѣпорѣчва се да се натоия талашъ въ горѣщъ казанъ и да се расхвърля между растенията. Талаша ще служи

за да се залѣпватъ бълхитѣ, които като скачатъ по равни страни попадатъ на талаша, залѣпватъ се и тамъ си оставатъ.

3) Нѣкои градинари си приготвяватъ единъ простъ урѣдъ за истреблението на бълхитѣ. Той се състои отъ една дъска поставена на двѣ ниски колелета, долната страна на която се намазва съ катранъ. Тя се вози, въ голѣмата горѣщина прѣзъ деня, по направлението на лѣхитѣ на зелето и бълхитѣ отъ раздвижването подскачатъ на горѣ и се по-лѣпватъ по дъската.

Цв.

Кѣмъ земледѣлцитѣ въ Варненский Окрѣгъ¹⁾.

Земледѣлци!

Въ землищата на Новосело, Кюпрюкьой, Нова-шипка, Шереметь, Чалж-махле, Каджкьой, Бялджркъой, Тестеджий, Манастиръ, Авронъ, Кривия и Кушъ-тепе отъ Правдинска околия и въ землищата на всичкитѣ села отъ Арнаутларската община и с. Марково, Бѣлевска община—Варненска Околия, сж се появили въ голѣмъ размѣръ гжсеницитѣ на *Ливадарската пеперуда* (*Eurysceon Sticticalis*) и слѣдъ като сж унищожили съвършено нападатитѣ отъ тѣхъ зеленарски градини, бостани и конопи, прѣминали сж вече въ кукурузитѣ (мамулитѣ) и на младитѣ невѣрзали още кочани (чокелеци) изяждатъ съвършено листата и съ това имъ отниматъ възможността да завѣржатъ, а на тѣзи които сж завѣрзали такива яджтъ млѣчнитѣ още зърна, като захващатъ отъ горѣ на надолѣ. Нападнатитѣ кочани отъ тѣзи гжсеници, които повечето се намиратъ вътрѣ до зърната, закрити съ мамулената шума, се познаватъ по това, че около и по листата на нападатий коренъ се намиратъ черни дребни парченца, които сж изверженията на гжсеницата, и коприната на нападатий кочанъ е или съвършено изедена или е увѣхнала. Като се разгърне такъвъ кочанъ ще се намерятъ отъ 1 до 20 такива гжсеници.

1) По случай появяването въ голѣми размѣри гжсеницитѣ на насѣкомото *Eurysceon Sticticalis* по посѣвитѣ въ некои села изъ Варн. Окрѣгъ, г. Вармен. Инспекторъ по лозарството и земледѣлнето е издалъ тѣзи наставления (Р.)

Прѣди 20—25 дни пеперудкитѣ на тѣзи гѣсеници сж били въ голѣмо количество въ землището на казанитѣ села, като съ своето си множество тѣ сж затруднявали даже мпнувающитѣ пѣз пжтищата, а при хвъркванieto си тѣ сж замрѣжвали даже да не може да се вижда нищо задъ тѣхъ, нъ като не нанесли никаква врѣда, земледѣлцитѣ не обърнали никакво внимание на тѣхъ.

Тѣзи пеперудки снисатъ по 100 яйца и умиратъ. Слѣдъ 8—10 деня отъ тѣзи яйца се излупватъ въпроснитѣ гѣсеници, които се хранятъ отъ разни растения, както тревенисти, така и отъ дървенисти, нъ рѣдко нападатъ на хранитѣ. Отъ обработваемитѣ растения отъ тѣхъ най много страдатъ: цѣвклото (чукундура), грахътъ, динитѣ, тиквитѣ, краставицитѣ, картофитѣ, конопа, велето тютюна, люцерната и пр., а отъ дърветата и храстията пай много страдатъ вишнитѣ, сливитѣ, зарзалиитѣ, ябълкатѣ, крушитѣ, брѣстѣтъ, траурната върба, орлавитѣ нектѣ (*Lonicera caprifolium*), Божото дръвце (*Artemisia abrotanum*), малината, цариградското грозде, транкалака и отцѣтното дърво. *Когато обаче тѣзи растения имъ не стигнатъ или не ги намърятъ, тогава нападатъ на кукуруза, овеса, ржжъта и пшеницата. На хранитѣ тѣ не качатъ листата, а само изяждатъ млъчнитѣ още зърна.*

Въ това състояние т. е. като гѣсеница, ливадарската пеперуда прѣживява 2—3 недѣли. Ако врѣмето е по топло тя по скоро завива въ пашкулъ, а ако то е по студено тя по късно завива, нъ не по рано отъ 2 и по късно отъ 3 недѣли. Когато имъ наближи врѣмето да завиятъ тѣ се движатъ много бързо, обикновено мѣжду часа 10 и 3 прѣзъ деня. Тѣ намиратъ твърда земя (цѣлина, сѣнъри и пр.) и се завиратъ въ земята на дълбочина 4·5 до 8 см. и тамъ си приготвяватъ пашкулитѣ, които ще бждатъ дълги 2·5 см. Пашкулитѣ си оставатъ на горний край открити за да може много лѣсно пеперудката да излезе. Въ пашкулъ това насѣкомо стои до 1 мѣсець и послѣ излиза съвършенна пеперуда, която сниса отново яйца и т. н. Спорѣдъ мѣстнитѣ климатически условия, тѣзи пеперудки се прѣраждатъ въ едно лѣто 2—3 пжти. Сегашнитѣ гѣсеници въ спомѣнатитѣ села сж втори пжтъ прѣродени (второ поколение) и ако врѣмето благоприятува т. е. есенъта бжде топла ще се прѣродятъ и трѣти пжтъ, а ако тя е студена то пашкулитѣ, които на скоро ще

завиятъ тѣзи гѣсеници, ще останатъ въ земята, чакъ до настѣпването на пролѣтъта.

Пространството, което сж заели тѣзи гѣсеници въ спомѣнатитѣ села е приблизително около 500 кв. километра, а много лѣсно можете да си прѣдставите, какво пространство ще заразатъ тѣ, недай Боже, идущата година, когато всѣка една отъ тѣзи пещеруди ще снесе още по 100 яйца, а въ второто прѣбраждане всѣка, отъ излѣзлитѣ отъ тѣзи 100 яйца, гѣсеница ще снесе още по 100 и т. н. както прѣди нѣколко години въ околността на Сарептъ, въ Русия, тѣ били заразили едно пространство, широчината на което било 200 верста.

Като имамъ прѣдъ видъ грамадното зло, което е сползѣтелно земледѣлцитѣ въ казанитѣ села и което очаква земледѣлцитѣ прѣзъ идущата година, ако не се взематъ оврѣмемѣрки противъ него, азъ съ настоящето се обръщамъ къмъ земледѣлцитѣ въ Варненский окръгъ и ги

С Ъ В Ъ Т В А М Ъ:

1) За да запазятъ незаразенитѣ още кукурузи, градини, бостани и пр. нека ископаятъ хендеци отъ къмъ страната на заразенитѣ ниви, градини, бостани и ливади, дълбоки по 30 см. и толкова широки, като направятъ странитѣ имъ отвѣсни (дикъ), а не наклонни и ископаната прѣстъ натурятъ надъ хендека на страната къмъ нивитѣ, градинитѣ и пр., които искатъ да запазятъ. Добръ е да се постелятъ хендецитѣ на дебелина три прѣстъта съ суха слама. Гѣсеницитѣ когато отиватъ къмъ здравитѣ ниви влизатъ въ хендецитѣ и немогатъ да излизатъ и тамъ когато се събератъ много чрѣзъ подпалването на сламата се изгарятъ или, ако не е постеляно слама, се истъпкуютъ.

2) Понеже пашкулитѣ на тѣзи гѣсеници стоятъ перпендикулярно въ земята и на малка дълбочина, то за да се унищожатъ трѣбва рано на пролѣтъ или късно на есенъ да се разоржѣтъ гнѣздата имъ и слѣдъ това да се прѣвалятъ съ тѣжки валяци (яварлаци). Съ прѣбориването на гнѣздата, горнята прѣстъ, въ която сж и пашкулитѣ, отива отъ долъ а долнята излиза отъ горѣ. Съ това пашкулитѣ оставатъ на дълбоко и въ неправилно положение, т. е. дупкитѣ на пашкулитѣ, отъ кждѣто ще излѣзатъ пещерудитѣ се обръщатъ

къмъ земята, та е вече невъзможно изхвъркването на пеперудитѣ. Общ. Кметове и Кметски замѣстници трѣбва да задължатъ пастиритѣ и мѣраджиятѣ да слѣдятъ за мѣстата къдѣто ще се завиятъ гъсеницитѣ въ пашкули и 5—10 дѣня слѣдъ завиваннето имъ да распорѣдять за разораваннето или дълбоко прѣкопаваннето на тѣзи мѣста още сега, като същата операция се повтори късно на есенъ или рано на пролѣтъ.

3) Когато тѣзи гъсеници се намиратъ още въ незасѣтитѣ полета, ливади и пр. може да се унищожатъ съ прекарване на кръсть тежки сюргини по мѣстото къдѣто сж тѣ намиратъ.

4) Когато тѣзи гъсеници попаднатъ на кореноплоднитѣ растения (картофитѣ, цвѣклото и др.) трѣбва градинаря или земледѣлеца да се земе веднага съ заравянието (згжрляването) на тѣзи растения, съ което ще отнеме възможността на гъсеницитѣ да могатъ да поврѣдятъ коронката и коренитѣ части на тѣзи растения. Ако гъсеницитѣ сж се явили по рано, т. е., прѣзъ пролѣтъта и изядатъ листата на растенията, послѣднитѣ успѣватъ да покаратъ нови листа, ако разбира се коренитѣ имъ сж останали здрави отъ тѣзи гъсеници.

5) Уничтожаваннето на гъсеницитѣ по заразенитѣ отъ тѣхъ полѣта може да стане, ако посѣвътъ е нисъкъ и гъстъ, още и като се растеле слама по тѣхъ и се подпали та да изгорятъ и гъсеницитѣ; съ тѣзи операция се поврѣждатъ и листата на растенията, нъ при все това врѣдата ще бѣде по малка, отъ колкото ако се оставятъ гъсеницитѣ да ги изедатъ съвършено.

6) Когато тѣзи гъсеници сж се появили въ малкъ размеръ изъ нивята или градинитѣ унищожението имъ може да стане съ напръскването имъ съ *газена вода*, която се приготвява по слѣдующия начинъ: Взима се 940 грама газъ, 470 грама вода и 20 грама обикновенъ за пране сапунъ и се постъпва така: Сапуна, настрѣганъ въ видъ на талашъ, се растворя въ водата и раствора се държи на огъня до кипене, слѣдъ това се снима отъ огъня и се влива газъта и съ помощта на нѣкоя църкалка (тулумба) се силно разбърква. Получената житкостъ е бѣла и много прилича на каймакъ (сѣмѣтана); Остава се да истине и винаги, когато ще се употребява трѣбва да се разбърква, защото лѣсно се утайва

газътa отъ водата и сапуня. Така приготвената жаткостъ се нарича основна смѣсь или мая. Тя е много силна, затова една частъ отъ нея по обемъ се смѣсва съ 16 части хладка вода, въ която тоже има растопенъ малко сапунъ като се силно разбърква и съ получений растворъ се прѣскатъ гжсеницитѣ, отъ което тѣ лѣсно—умиратъ. Прѣсканието на гжсеницатѣ съ този растворъ може да стане и съ прѣскалките за лозята, които има въ всѣко село, и

7) Щомъ се забѣлжкатъ въ голѣмъ размѣръ пеперудитѣ на това насекомо, земледѣлцатѣ, за да имъ попрѣчатъ на снисание яйцата имъ въ градинитѣ и нивитѣ, трѣбва да нату-рятъ по градинитѣ, нивитѣ и пр., които искатъ да запазятъ, на купчини прѣсенъ торъ съ по малко сѣра, които да запа-лятъ. Димътъ отъ тора и сѣрата прогонва пеперудките и тѣ отиватъ надругадѣ да снисатъ яйцата си.

Земледѣлци!

Азъ тука Ви прѣпорѣчвамъ разип жѣрки, коя отъ коя по приложими, иска се отъ Васъ само една загриженностъ и малко трудъ, и цѣлий Ви трудъ и капиталъ ще бѣде спасенъ. Оставете се отъ тѣзи вѣрвания че „Човѣкъ не може и по-трѣбва да се бори противъ това що Богъ е създакъ и че Богъ ще си има грижата да ви запази.“ Споменете си, че Богъ е далъ и вълцитѣ, мечките и много още други люти зверове, нъ въ сжщото врѣме е далъ умъ и разумъ на чело-вѣка да прѣслѣдва и убива. Въ случая Богъ е далъ и тия гжсеници, нъ ни е далъ и умъ да измислимъ срѣдства да се запазимъ отъ тѣхъ, а както знаете народнитѣ поговорки: „Богъ дава нъ въ кошара неварва“ и „Помогни си самъ за да ти помогне и Богъ“ ни учатъ, че нетрѣбвз да се стои съ сгърнати рхцѣ и да се глѣда какъ едни нищо и никакви гжсеници унищожаватъ цѣлъ годишенъ трудъ на хиляди се-мѣйства. Наистина може би зимата да бѣде много студена и безснѣжна та да измрази пашкулитѣ на тѣзи гжсеници, нъ ако тя не бѣде такава и есенъта до късно бѣде топла, та да успѣятъ тѣ да се завиятъ въ пашкули можете ли да си прѣд-ставите каква ще бѣде идущата година? Па и такава зима, каквато само може да ги измрази, е нежелателна и за зим-ницитѣ, защото и тѣхъ ще измрази.

Прочее вѣрвамъ, че въ втората си обиколко, която ще направи наскоро въ пострадалигѣ села ще намѣря, че подходящитѣ за врѣмето мѣрки, описани тука ще бѣдѣтъ приложени въ Васѣ.

гр. Правая, 28 Юлий 1900 г.

Инспекторъ: *Ив. П. Бързаковъ.*

КОЛКО ГУБИ НАШИЙ ЗЕМЛЕДѢЛЕЦЪ ОТЪ НЕПРАВИЛНОТО УПОТРѢБЯВАНЕ НА ТОРЪТЪ.

Земята, както всичко въ свѣта, съ течение на врѣмето се истошава и, за да може тя да ползува, трѣбва да ѝ се подновява силата, а това става чрѣзъ торението ѝ. Въ тѣзи части на отечеството ни, кждѣто прѣобладава дрѣвното земледѣлие, земледѣлцитѣ торѣтъ нивитѣ си, защото най-малко въ три или четири години два пкти тѣ се намиратъ подъ посѣвъ; а въ тѣзи частъ на отечеството ни кждѣто прѣобладава по-едрото земледѣлие за торението и понятие нѣматъ земледѣлцитѣ, защото благодарение на екстензивността на стопанствата имъ тѣ сѣятъ извѣстна нива само веднѣжъ въ 3—4—5 години, та послѣдната има възможность да се натопи отъ природата; тази частъ на отечеството ни е, обаче, малка сравнително другитѣ части, кждѣто торението е извѣстно.

Понеже у нѣкои земледѣлци се е заплѣздило кривото мнѣние, че „земята имъ не носила торъ“, то си задаваме за задача въ слѣдующата книжка да разглѣдаме този въпросъ, а сега само ще кажемъ нѣколко думи за загубата, която земледѣлеца прѣтърпява отъ небрѣжното държане на торѣтъ.

Нищо не е толкова занемарено и захвърлено безъ всѣ какво внимание въ нашитѣ земледѣлчески стопанства, както торѣтъ. Всѣкой, който е ималъ случай малко поне да се порасходи изъ селата, е забѣлѣзилъ, че голѣмитѣ купища торъ, които се намиратъ въ дворницата, а нѣкъдѣ и по селскитѣ улици, сѣ расхвърлени и оставени на пълно расположение на свинитѣ, кокошкитѣ и пр., а тѣзи по улицитѣ и мегданитѣ сѣ оставени да служатъ само на селския кехая отъ върхатъ на които той съобщава распорѣжданията на властитѣ или старѣйтѣ. Всѣки живущъ и проходящъ по нашитѣ села е за-

бѣлѣзалъ, че слѣдъ дъждъ най полѣзната часть на торѣтъ, въ видъ на шербетъ, се отнася отъ торѣтъ и разнася въ пѣтищата като се влива въ потоцитѣ и рѣкитѣ. Накупчений безъ никакъвъ порядѣкъ торъ се извѣтрява, всѣхва отъ слнцето и вѣтера. Естествено е, че при такова държане на торѣтъ най полѣзната часть ще се испари или отнесе отъ дъжда и ще остане само тѣзи часть отъ торѣтъ, която мѣчно и малко може да ползува обработванитѣ растения, защото оставатъ само мѣчно растворимитѣ части на торѣтъ, отъ сокѣтъ на които немогатъ веднага да се ползватъ растенията.

За да обърнемъ вниманието на земледѣлцитѣ къмъ този толкова важенъ въпросъ ние ще се спрѣмъ само върху въпроса: какви загуби прѣтърпѣва земледѣлеца отъ небрѣжното държане (сѣхраняванне) на торѣтъ си, като мислимъ, че това ще накара мнозина отъ по заинтересуванитѣ ни земледѣлци да турнатъ вече край на тѣзи загуби и съ това да увеличатъ реколтата си и доходността отъ стопанството си.

Свойствата на торѣтъ въ врѣме на неговото сѣхранение се излагатъ на голѣми измѣненія. Голѣмий купъ торъ, благодарение на згниванието, разлаганнето и извѣтряванието става малакъ по обѣмъ и изгубва много отъ добритѣ си качества; Значителна часть отъ гниющитѣ въ него вещества, сѣщо така както при горѣннето, улетяватъ въ въздуха, като оставатъ само злѣ растворимитѣ вещества, които нѣма да бѣдѣтъ скоро усвоени отъ растенията. А за това торѣтъ трѣбва да бѣде употребенъ колкото се може по скоро, нѣ пакъ да не бѣде сѣвсѣмъ скоро и сѣвършено прѣсентъ та да сѣдържа много суха слама, нѣ пакъ и нетрѣбва да е извѣнрѣдно изгнилъ.

Единъ ученъ земледѣлецъ искалъ да се удостовѣри колко отъ свойтѣ части изгубва торѣтъ, ако той се остави сѣвсѣмъ на произвола въ продължение на 5—6 недѣли, както нашитѣ земледѣлци си оставятъ торѣтъ въ продължение на години. „Въ Ноемврий, — пише той, — азъ искарахъ на полѣто 24 кола (всѣка кола отъ по 400 килогр.) прѣсентъ торъ и го стоварихъ тамъ на единъ купъ. Въ Априлий този торъ изново го натоварихъ на кола, нѣ сега се указа че е останалъ само 12 кола. Съ този торъ наторихъ 15 декара. Точно такова пространство земя наторихъ съ 12 кола

торъ, искаранъ направо отъ купището (торището). Обработването на земята и въ двѣтѣ ниви бѣ еднакво. Както на едната така и на другата бѣ посадено картофи. Нивата, която бѣше наторена съ 12-тѣ кола торъ, които бѣха останали отъ 24-тѣ кола, даде реколта 3112 килограма, а нивата, наторена съ 12-тѣ кола торъ, който бѣше направо докаранъ отъ торището, даде реколта 4578 килограма картофи.

И така въ първий случай се е изгубило не само 12 кола торъ, но и 1146 килограма картофи. На слѣдующата година сжщитѣ ниви бѣха засѣти съ овесъ, и слѣдъ това съ крѣмни трѣви. Тѣзи нива наторена съ торѣтъ, който бѣ искаранъ още прѣзъ м. Ноемврий, продължаваше да дава постоянно по-слаба реколта отъ другата.“

Много опыти сж правени съ цѣлъ да се изслѣдва, какъ изгубва торѣтъ въ количествено и качествено отношени^е отъ своето гниение и извѣгряване. Разбира се, че при тѣх^и опыти сж е глѣдало да се избѣгнатъ тия загуби, каквито, вслѣдствие на това, е могло да се причинятъ; така напр. взимано е мѣрки щото торната жидкостъ (шербета) да не истича и не се попиява въ земята подъ торището.

Единъ земледѣлецъ оставилъ на двора си въ продължение на 7 мѣсеци внимателно паметрено извѣстно количество торъ. Отъ своитѣ си гниещи вѣщества торѣтъ изгубилъ 30%. Отъ 10 кола останали само 7. При добавяние гипсъ тѣзи загуба се намалява на 20%. Сжщий земледѣлецъ искалъ да се убѣди много ли губи торѣтъ ако се държи въ мокро състояние. Натрупаный на голѣмъ купъ торъ той отъ врѣме на врѣме поливалъ съ торната жидкостъ и се убѣдилъ, че загубата е много по-малка отъ колкото въ торѣтъ, който не е билъ поливанъ. Отъ тѣзи опыти той заключилъ, че азота, който служи за хранение на растенията улетява въ въздуха 23%, ако торѣтъ се държи въ сухо състояние, а ако той се държи въ влажно състояние само 13% се губи отъ азота. Слѣдъ това той исчислилъ, че въ този случай, когато торѣтъ губи 23% отъ азота си, земледѣльца прѣтърпява ежегодно една загуба отъ 4 лева на всѣка глава добитѣкъ. Такива загуби ставатъ тогава, когато торѣтъ стои твърдѣ дълго врѣме на откритъ въздухъ, както сж всичкитѣ торища на нашитѣ земледѣлци. Тѣзи загуба е още по-голѣма, защото нашитѣ земледѣлци нѣматъ обичай да стжжкуютъ поне торището, та съ това даватъ

възможност да прониква и вѣтъра и топлината въ него. А лѣсно е да се разбере, че ний-цѣвната частъ на торѣтъ ще бѣде испарена или измита и отнесенена отъ дѣждоветѣ.

Идущий пакъ ще укажемъ на начина по който трѣбва да се пази торѣтъ и какъ трѣбва да става самото наторяване на нивята.

Сега, само за да не пропустнемъ случая, ние се обръщаме къмъ земледѣлцитѣ съ слѣдующий съвѣтъ: *Слѣдъ прѣвозването на снопитѣ отъ нивята побързайте да прѣпоретете стѣрницата, които сж единъ отличенъ торъ, още повече, че жетвата тѣзи година стана на високо, та това що се е взело отъ нивата почти ще ѝ го дадете. Никой да не се лѣже да ги гори, както мнозина това правятъ, защото съ това си принасятъ голѣми загуби.*

Признацитѣ по които се познава здравий конь.

(Спорѣдъ Проф. Л. Штенера)

Признацитѣ на здраво състояние на конѣтъ сж слѣдущитѣ:

1) Здравий конь още при излизаннето си отъ яхѣра изглѣжда съ любопитство наоколо си.

2) Поглѣдѣтъ на здравий конь е живъ, нъ въ сжщото врѣме и довѣрчивъ.

3) Слизистата покривка на носовитѣ полости трѣбва да има блѣдно-червенъ цвѣтъ.

Твърдѣ много блѣднитѣ слизисти покривки сж знакъ на малокръвие. Слѣдъ силно движение тѣ трѣбва да добиятъ яспо-червена покривка. У животни находящи се въ покой (въ почивка) тъмно-червената или синьо-червената слизиста покривка, показва че кръвта се е пригѣла къмъ главата. Слизистата покривка трѣбва да бѣде малко влажничка. Много сухата слизиста покривка е знакъ, че животното се намира въ трѣскаво състояние.

4) У здравитѣ конѣ изъ носа нищо не тече. Ако истекѣтъ нѣколко капки водна жидкостъ, никѣкъ не е опасно. Незначително количество сива или съ кървавъ цвѣтъ масса, която се распадва на малки части и която излиза само изъ едната носова дупка, поражда подозрѣние на сажъ. Ако издишаемъ вѣздухъ или жидкостта, течаща

изъ носа е вонѣща, то е знакъ че въ носовитѣ полости или въ бѣднѣ дробъ животното има злокачествени отоци.

5) Носовитѣ отворстия (дупки) у здравътъ конь трѣбва да сж съвършенно чисти и сухи. Изцапанитѣ носови отворстия, покрити съ корици сж знакъ на опасни петичалня, които се случватъ при сапа.

6) Слизистата покривка винаги трѣбва да е блѣдно-червена. Ако тя и видимата бѣла частъ на окоото иматъ ясно-жълтъ цвѣтъ, може съ увѣренность да се заключи, че коня страда въ черниѣ си дробъ.

7) Кожата на здравътъ конь трѣбва да бѣде мека и еластична.

8) Козината на здравътъ конь е гладка, лѣскава и мѣчно се възвива (разрунтава). Гладкитѣ лѣскави и добръ прилѣпнати косми сж признакъ на здравостъ и пѣжно тѣлосложение. У животни съ грубо тѣлосложение и космитѣ сж по груби. Такъвъ родъ животни сж по издръжливи. У кончетата космитѣ никога немогътъ да бѣдѣтъ гладки и лѣскави, както въ възрастнитѣ конѣ. Въ врѣме на мѣняване (хвърляние) космитѣ си — есень и пролѣтъ, космитѣ даже на съръшенно здравъ конь изгубватъ малко отъ лѣскавината си — ставатъ по-малко лѣскави. У здравитѣ конѣ мѣняването на козината става много правилно — всѣка пролѣтъ и есень.

9. Твърдѣ мършавото състояние на коня показва, че той е храненъ продължително врѣме много лошо или пъкъ, че той страда отъ такава болѣсть, при която приеманieto на храната или нейното усвояване сж биде затруднителни. Ако коня независимо отъ добриѣ апетитъ и нормалното храносмиланне всѣ пакъ продължава да е твърдѣ мършавъ, показва, че ние имаме вече работа съ неизлечими, злокачествени болѣсти, сапъ и др. такива.

10. Топлината на тѣлото у здравътъ конь трѣбва да бѣде еднакво разпрѣдѣлена по повърхността на кожата. Ушитѣ шията и коремътъ при пипанне трѣбва да бѣдѣтъ умѣрено топли. Студенитѣ или влажностуденитѣ на пипанне уши е лошъ признакъ у нездравитѣ коне. Ако температурата при коремътъ на ушитѣ се бързо мѣнява то ние имаме вече работа съ трѣската.

11. Числото на диханията у здравитѣ конѣ, когато тѣ сж въ бездѣйствиe (на почивка) се равнява на 10 — 14 въ една минута. Здравитѣ коне дишатъ много тихо. Хххривъ или свирливъ звукъ, ако се издава при диханieto е признакъ на катарално заболяване. Накупване слизъ въ гортана или даже — на тѣжки въспалителни процеси.

12. Здравитѣ конѣ нетрѣбва да кашлатъ; и отъ натискване ржката къмъ гортана нетрѣбва да се възбужда кашлица у здравътъ

конь. Ако по помънатиѣ искусственъ начинъ лѣсно се възбужда кашление, то показва че животното има катаръ или пъкъ че гортана и дихателниѣ трѣби се намиратъ въ раздражено сѣстояние.

13. У здравитѣ конѣ пулсѣтъ прави 40—48 биения въ минута. Пулсѣтъ на коня се най добръ усѣща чрѣзъ пипание на челюстниѣ артерии. Хора, които въ това сѣ твърдѣ малко упражнени правятъ грѣшки, затова такива добръ е да си поставятъ ухото къмъ областа на сърдцето и като застанатъ мирно могатъ да четѣтъ числото на сърдцебиението.

14. За опрѣдѣляване на трѣската у коня, вмѣсто испитванието на пулса, много по лесно и по безгрѣшно ще е измѣрванието на вътрѣшната температура въ дебелото черво. За тѣзи цѣль служатъ особенни малки термометри¹⁾. Термометра трѣбва осморожно и полѣка да се втика въ задниѣ проходѣ, като човѣка, който глѣда коня се накура да му държи опашката на дѣсната страна. При коня се застава отъ лѣвата му страна, като термометра се държи съ дѣсната рѣка, а лѣвата се поставя на гърба на коня.

Когато се испитва температурата на кобила или на конь, които недава да се пипа (скокотливѣ), трѣбва единѣ отъ прѣдниѣ му крака да се вдигне. Термометра се държи вътрѣ въ чирвото 3 — 4 минути и безъ да се испуска отъ рѣката, защото отъ мръдванието на опашката може да бѣде счуенѣ и съ това да се нарани правото чирво..

У здравитѣ коне температурата въ правото черво нетрѣбва да надминава 39° С. Температура отъ 39°-5° — 40° С се счита, че животното има умѣрена трѣска, отъ 40° — 40-8° С. — силна и отъ 41—41-5° С. много силна трѣска. Ако на болното животно температурата въ червото е нормална—38-5°—то болѣзенното сѣстояние не е опасно. При лошо врѣме, жѣгла, дѣждѣ и др. т. температурата трѣбва да спадне на 1-5° С., а при посрѣдствениото дѣйствиѣ на слънчевитѣ лѣчи на животното, полѣгка се повдига. У чернитѣ коне температурата е по висока, отъ колкото у другитѣ.

15) Здрави коне, даже и да сѣ нахранени, съ удоволствие ядѣтъ любимитѣ си „делекатеси“ храни, като хлѣбѣ, захаръ и др. т., ако къмъ това сѣ били приучени. Когато наближи врѣме за кърмението имъ тѣ даватъ да ги разберемъ, че искатъ да се хранятъ. Тѣ ставатъ неспокойни, тропатъ съ копитата си, цвилятъ, особено въ случаи, ако на сѣбѣднитѣ имъ конѣ се е дало вече храна. Конѣ, които

¹⁾ Такива термометри се продаватъ въ всѣка аптека и струватъ по 2—2½ лева (Р).

стоятъ въ рѣдоветѣ мѣжду другитѣ конѣ съ наведени глави безъ да ядхтъ, безъ съмнѣние се намиратъ въ болѣзнено състояние. Дадената храна здравитѣ конѣ трѣбва да я ядхтъ съ голѣмо удоволствие.

Прѣустановяването на дѣвкането на ухапалата отъ коня храна е знакъ на поврѣждане въ мозъка или на болѣстъ на жбитѣ, което причинява болѣстъ на животното. Ако животното исплюва (искава изъ устата си) даже сдѣвканата храна то показва, че ние имаме работа съ жбна болѣстъ. Ако животното е привикнало да яде овесъ, нѣ остава овеса, а яде сѣно, слама и трѣва показва, че то е болно: храносмилателнитѣ или дѣвкателнитѣ апарати не се намиратъ въ здраво състояние. Лошъ привикъ е когато коня оставя хубавата храна, а вмѣсто нея започва да яде нечиста слама, пѣськъ, земя и др. такива. Такива конѣ повечето пкти страдатъ отъ болѣстъ въ черний дробъ

Ако коня захване често да се прозява съ съвършено отворена мупуна, можемъ почти безъ погрѣшка да кажемъ, че черний му дробъ не е здравъ. Извъннѣрното бавно яденіе и неенергичното дѣвканіе сж така сжщо нежелателни. Конѣ, които твърдѣ бавно ядхтъ немогатъ да се ухранватъ и тѣхната работа бива слаба. Въ врѣме на поеніе здравитѣ коне не си потапятъ носовитѣ дупки въ водата. Ако частъ отъ испитата вода се поврѣща истича прѣзъ дупкитѣ на носѣтъ — показва, че имаме работа съ възпаление на шията.

За правилността на храносмилането можемъ безъ погрѣшка да се пропзнесемъ, ако разгѣдаме внимателно изверженията на коня. Здравитѣ конѣ когато сж въ покой се испражияватъ всеки $2\frac{1}{2}$ —3 часа. Изверженията (фжшкнитѣ) трѣбва да сж на буци колкото една ябълка, да сж умѣрено твърди и покрити съ единъ слой, който да има цвѣтъ тарчаниненъ. Извъннѣрно малкото извержения показва, че дѣятелността на червата не е въ нормално състояние.

Ако изверженията сж извъннѣрно мѣки и въ тѣхъ се намиратъ твърдѣ много несмѣлни (непрѣварени) върна отъ овесъ или ячменикъ, показва, че храна не се сдѣвква достатъчно, което пѣкъ показва, че животното яде извъннѣрно лакомо. Свѣтло-жълтитѣ извержения сж знакъ на страдание на черний дробъ.

Пикочъта на здравитѣ конѣ трѣбва да е свѣтло-жълта. Тя се испуска безъ прѣкъсване и въ силна струя. Ако коня често никае по малко, то показва, че пикочнитѣ му органи не сж въ нормалното си положение. Червено или черно тарчанинената, а така сжщо и черната пикочъ се явява само при заболяване отъ трѣска.

16) Здравитѣ и силни конѣ, ако само тѣ не се намиратъ въ

периода на мѣняване космитѣ си, при умѣрено работение не трѣбва извънрѣдно скоро да спиратъ и твърдѣ скоро да се потятъ.

17) Отъ външнитѣ раздражители, — напр. отъ ухаиванieto на мухитѣ, здравитѣ конѣ трѣбва енергично да се защищаватъ. Здравитѣ конѣ захващатъ да си мотаятъ главитѣ щомъ мухитѣ наблизатъ около ушитѣ имъ. При доближаванieto до окото очната ябълка трѣбва да доде въ движение и да се покрне съ клѣпачитѣ на окото.

18) Въ Яххритѣ, прѣзъ нощта, здравитѣ конѣ трѣбва да лѣжатъ пѣколко часа. Конѣ, които съвършено не лѣжатъ, немогѣтъ отъ послѣ да бждѣтъ епергични въ работата си. Здравитѣ конѣ снѣтъ тихо и най-незпачителний шумъ ги заставлява немедленно да се вдигатъ.

Прѣвелъ Цвѣтанъ

Врѣмето изобщо и състоянието на посѣвитѣ.¹⁾ Врѣмето прѣзъ цѣлия периодъ, отъ 3 до 18 юлий, е било въобще ясно, горѣщо и сухо, та е спомогнало довѣршване на жътвата на пролѣтнитѣ посѣви, за пластенето и събирането на сѣното и фия. Голѣмата жегга застрашавала да опърли всички непожнати посѣви и зеленчуци, и, ако дане би имало достатъчно влага отъ по-прѣди и да не прѣвѣлявало сепизъ-тогизъ слаби дѣждове, сигурно жеггата щѣла да компромитира значително реколтата на царевницата. Отъ падналия на 17 и 18 юлий напоителенъ дѣждъ почти на всѣкадѣ очакватъ не само подобрѣние, но и осигорение добрата реколтата на просото, царевницата и зеленчуцитѣ. Царевницата е цвѣтѣла при благоприятни условия, на много мѣста започнала да фѣрля кочани и сега отива много добрѣ. Въ пѣкон мѣста (Бѣла-Слатипа) тя е достигнала повече отъ 3 метра височина. Сухитѣ и горѣщи ветрове прѣзъ този периодъ сж поврѣдили кѣснитѣ посеви въ Елена и Акъ-Кадънларъ (Силистра); загуби отъ 20—30%. Поврѣдитѣ отъ *полегание, гниение, пожелтяване рѣжда* и *главня* сж били незначителни. Ето сжобщенитѣ случаи: въ Златица и Босилоградъ отъ полѣгане 30% загуби; отъ рѣжда по непоженатитѣ ниви въ Кюстендилско загуби 25%; отъ гниенieto на посѣвитѣ въ Акъ-Кадънларъ загуби 20%; отъ пожелтяване и суха мѣгла въ Прѣславско, Ново-село (Варненско) и Дрѣново загуби 10%. Отъ *сиарване* (попарване, прѣплавнуване, грабене, чал-

¹⁾ Спорѣдъ метеорологическия бюлетинъ, издаденъ отъ централната Метеорологическа станция.

тънъ) или *мана* (балсара) поврѣднитѣ прѣзъ отчетния периодъ сж още по-голѣми. Почти отъ всѣкаде съобщаватъ, какво малата се распространила по бостанитѣ, фасула, бамята и плоднитѣ дървета. Земледѣлческитѣ работи сж били извършени най-редовно и при благоприятни условия. Орането на стърнищата и цѣлнитѣ, а тѣй сжщо и втората копанъ на лозята се извършени при добра влага. Жътвата на посѣвитѣ, съ исключение на просото, овеса и фия, е навсѣкждѣ завършена. Сега ставатъ приготовления за харманъ, какъвто е имало вече тукъ-тажъ въ края на периода.

Като се смѣта, че числото 6 изразява такава реколта или състояние, каквото пѣкой посѣвъ може да има при всичкитѣ най-благоприятни условия, оцѣнена е прѣзъ отчетния периодъ реколтата или състоянието на по-главнитѣ посѣви общо за княжеството, както слѣдва: даде пшеница ес. 3,6, ръжъ ес. 4,1, ечмикъ ес. 4,1, обѣщава пшеница прол. 3,5, ръжъ прол. 3,5, ечмикъ прол. 3,7, овесъ 4,0, лиецъ 4,0, просо 4,2, царевича 4,8, картофи 4,3, тютюнъ 4,2, конопъ 3,9, захарно цвекло 4,6, оризъ 4,0 и фасулъ 4,2.

Захарното цвекло тамъ, гдѣто се култивира, е въ много добро състояние и е запазено досега отъ всѣкакви паразити. Култивиранието на захарното цвекло прѣзъ тази година е много по-разпространено, а богатата реколта, която то обѣщава. кара заинтересуванитѣ още отъ сега да се грижатъ за наврѣмьеното му и бързо прѣнасяне.

Лозята прѣзъ отчетния периодъ се намѣрватъ въ по-лошо състояние. Почти отъ всѣкждѣ съобщаватъ за силно разпространение на *пероноспората* (балсара, мана), противъ която въ пѣкои мѣста продължаватъ да дѣйствуватъ успѣшно чрѣзъ прѣскане съ борделезовъ разтворъ, ала въ много мѣста пѣкъ, поради липсата на синия камъкъ, борбата противъ пероноспората е прѣкратена и лозята сж изоставени на пагубното дѣйствие на заразата. Цѣната на синия камъкъ се покачила значително. Тѣй, въ Сухиндолъ единътъ килогр. се продаватъ по 2 лева, въ Варна — по 1.80 л., а въ Горна-Орѣховица — 2.50 л. Листата на заразенитѣ лозя постоянно отпадали, а оголеното грозде, изложено на силната жегга, се бързо опърляло и захващало да се рони (Видинско, Търновско и пр.) Въ края на този периодъ срѣдната оцѣнка за състоянието на лозята е срѣдно (3,0). Отлично или много добро е било състоянието на лозята въ Червена-Вода, Образцовъ-Чифликъ, Тутраканъ, Прѣславъ, Кула, Босилградъ и Нови-Пазаръ. А лошо е било състоянието на лозята въ Кесарево, Горна-Орѣховица, Свищовъ, Русе, Попово, Бургазъ, Сливенъ, Търн.-Сейменъ, Новъ-Загора и Пловивъ. Въ останалитѣ мѣста състоянието

на лозята е било добро или сръдно. Въ с. с. Нисово и Кулата (Русенска околия) е констатирана *филуксера* върху 15 декара. За ново констатирана *филуксера* съобщаватъ и отъ Горна-Орѣховица.

Овощнитѣ дървета, особено прасковитѣ и дюлитѣ, въ много мѣста сж били значително оманени, а въ околнитѣ Бѣленска и Провадийска били нападнати и отъ паразити: загуби отъ това само около 30%. Ето и сръдната оцѣнка на даденото или очаквано плодородие на овощията въ княжеството: *сливи* 3,3, *ябълки* 3,1, *круши* 3, 4 *праскови* 2,8, *оръхи* 3,8 и *дюли* 2,6.

Ливадитѣ и пасбищата. Състоянието на ливадитѣ на всѣкъждѣ е било добро. Отъ много мѣста съобщаватъ, че щѣло да има сигурно втора коситба, даже и трета. Само отъ Попово съобщаватъ, че не щѣло да има втора коситба на ливадитѣ, които били слаби и нападнати отъ дребни сиви пеперудки („катайки“). Количеството на прибраното сѣно оцѣняватъ сръдно съ 4,8, а качеството му е добро. *Пасбищата* и прѣзъ този периодъ сж въ отлично състояние.

Пчелитѣ прѣзъ отчетния периодъ сж били въ цѣлото княжество въ много добро състояние. Сръдната оцѣнка на състоянието имъ е 4,6. Въ отлично състояние сж били пчелитѣ въ Тетевенъ, Габрово, Елена, Бѣла, Балбударъ, Тутраканъ, Разградъ, Шуменъ, Прѣславъ, Добричъ, Бургазъ, Айтосъ, Т.-Сейменъ, Пещера и Златица. Въ нѣкан мѣста пчелитѣ се роили по нѣколко пжти; тѣй, въ Габрово дали 3 роя, а въ Т.-Сейменъ — 7. Слаби сж били пчелитѣ и не се роили въ Н.-Загора, Клисера (Трънско) и Калотинъ (Цариградъ)

Домашенъ добитѣкъ (домашни птици). Домашниятъ добитѣкъ прѣзъ този периодъ не прѣкаралъ навсѣкъждѣ тѣй добръ, както прѣзъ миналитѣ периоди. Отъ *гърлицы* сж страдали свинитѣ въ Видинско, Луковитъ и Татаръ-Назарджикъ, а въ Троянъ, Кесарево, Ново-Село (Варненско), Карнабатъ и Радомиръ — биволитѣ. Имало и смъртни случаи: 4 въ Карнабатъ и 7 въ Ново-Село. *Краста* и *шарна* е имало въ Ломъ, Османъ-Назаръ, Бѣла-Слатина, Т.-Назарджикъ, Орѣхово, Ловечъ (продължава отъ по-прѣди) и Образцовъ-Чифликъ. *Саръ* е имало само въ Каябурунъ (Ямболско), а *Anthrax* — въ Садово. *Домашнитѣ птици* прѣкарвали по-добръ; тукъ-тамъ само боледували отъ *дифтеритъ* (въ Ловечъ) и отъ *кокоши холера* въ Каябунаръ (Ямболско), Садово, Т.-Назарджикъ и Орханлие.

Отъ редакцията. Съ настоящата книжка на списапнето испращаме на всичкитѣ си Г-да абонати прѣмния: „Кратко о-писание на переноспората и срѣдствата противъ нея“.

Молимъ Г. Г. абонатитѣ си да бждатъ така добри и ни внесжтъ по скору абонамента си, та да имаме възможност да имъ дадемъ и втора прѣмния. Тъзи е вече седмата книжка на списанието, та нѣма защо да се опасяватъ, че паритѣ ще имъ бждатъ пагубени, а ако такъвъ страхъ иматъ, то молимъ дани внесжтъ поне половината отъ абонаментитѣ си, която отдавна сме издължили. До сега не настоявахме прѣдъ г. г. абонатитѣ си, за издълженнето имъ, понеже влизахме въ тѣхното положение, като хора, които добръ познаватъ лошото пъх материално положение; сега обаче, благодарение на тазгодишната реколта, тѣ ще можтъ да ни се издължатъ. Най послѣ, мислимъ, е достатъчно да чакаме нѣкои още отъ I, нѣкои отъ II, нѣкои и отъ I и II, и почти всички отъ III година. Вѣр-ваме прочее че г. г. абонатитѣ ще ни се притекатъ на помощъ.

ПОЛЕЗНИ И ЛЮБОПИТНИ.

Запазване прѣсни домати за прѣзъ зима. Добръ узрѣлитѣ и здрави домати се наръждатъ въ едно стъклено или прѣстено, нѣ добръ глѣджосано, гжрне, като всеки рѣдъ отгорѣ се посыпа съ соль. Ако се е турнало повече соль, тя не указва нѣкакво лошо влияние на качеството на доматиѣ, само пожага за още подоброто имъ запазване. Слѣдъ нѣколко врѣме, когато доматиѣ, благодарение водопоглжщаемата способностъ на сольта, ще се посбръчкатъ, отъ горѣ имъ се сипва малко прованско масло, за да се запазятъ отъ плѣсеняване. По този толкова простъ начинъ може да се запазятъ доматиѣ въ прѣввсходно положение, безъ да изгубжтъ ни най-малко отъ своето си качество, като изгубватъ само частъ отъ ненуждната вода, която бива поглжната отъ сольта.

Искусственна красота на плодоветѣ. Въ другитѣ страни кждѣто овощарството е напръднало и търсението на луксознитѣ пло-

дове е голѣмо, овощаритѣ сж се засли да помагатъ на природата за да получатъ красиви плодове. Мѣжду многото начини на такова помагание на природата, журнала „Cosmos“ расправя за единъ най-лѣсенъ и простъ начинъ, практикуванъ отъ нѣкои овощари. Той се състои въ слѣдующето: Приготовляватъ 2% растворъ отъ желѣзисто-сѣрна киселина и съ помощта на една четница се обмазватъ склоннитѣ къмъ растежъ плодове.

Това може да стане и съ гроздето като се напрѣска съ този растворъ.

Трѣбва само да се знае, че този операция трѣбва да се извършва въ най-благоприятно врѣме. Трѣбва да се извърши въ не дължеливо врѣме, защото расивора ще бжде измитъ отъ водата; постѣ трѣбва да се глѣда щото първото помазване да стане тогава, когато плодътъ е добилъ приблизително $\frac{1}{3}$ отъ своята обикновена голѣмина. Слѣдъ единъ мѣсець операцията се повтаря и се потрѣтва чакъ когато остава три недѣли до събиранieto на плодоветѣ.

Игра съ природата. Изобретателний чловѣчески умъ е достигналъ до тамъ, щото да турне подъ свое распорѣждане и природата. Мѣжду многото случая—чловѣкъ да командува природата—е случая да се правятъ разни фигури, монограмми, кѣси изрѣчения, имена и пр. по плодътъ на ябълкитѣ, а това става така: отъ едно листо отъ дървото се изрѣзва фигурата, монограмма и пр., и се залепва на този страна на плодътъ, която е обръната къмъ слънцето. Както ни е извѣстно отъ дѣйствието на слънчевитѣ лъчи върху плодътъ той се зачервява на страната къмъ слънцето, а на другата страна си остава зеленъ. Близко прѣди узрѣването на плодътъ, т. е. до като той не се е още зачервилъ се залѣпва изрѣзаната фигура или монограмъ на този страна кждѣто е слънцето. Отъ дѣйствието на слънчевитѣ лъчи непокритата съ желаемата фигура частъ на ябълката се зачервява, а покритата остава зелена. Слѣдъ узрѣването и откъсване на плодътъ залепената фигура се отлѣпва и изображението се получава. Такива плодове се много цѣнатъ въ странство, защото се поднасятъ въ разни тържественни случаи, като честитаванне именни дни, на юбилейни праздненства и пр. Прѣди нѣколко врѣме една такава ябълка е била испратена отъ Парижъ на бивший Одески Градски Кметъ Г. Г. Маразли, която на червената си страна е имала изобразенъ руский гербъ — двуглавъ орелъ съ широко расперени крила.

Скоростта на ластовичката. Прѣзъ лѣтото на 1897 год. птицевѣдеца Вершверенъ, въ гр. Антверпенъ, се е заемъ да испита

скоростта на хвърчението на ластовичката. За този цѣлъ той улови една ластовичка, отбѣлѣзаль я съ боя за да я познае и я прати на единъ гжлбовѣдецъ въ Француский гр. Компенъ, заедно съ една група пощенски гжлби. Ластовичката била пустната въ Компенъ, едновременно съ гжлбѣтъ, на 17 Юний въ 7 часа и 15 минути сутрѣнта и като стрѣла право отъ мѣстото на пушканieto се устрѣмла по направление къмъ сѣверонтокъ, когато гжлбѣтъ сж се въртѣли въ въздуха прѣди да се отправятъ къмъ гр. Антверпенъ. Въ 8 часа и 23 минути за голѣмо изумление на Вершверена, ластовичката се появила на улицата „Проповѣдникова“ въ Антверпенъ и слѣдъ нѣколко секунди била вече въ своето си гнѣздо. Свидѣтели на това поразително бързо хвърчанне биди твърдѣ много лица, интересующи се съ производимий опитъ. Първитѣ гжлби се показали въ Антверпенъ въ 11½ часа сутринѣта. Ластовичката е прѣхвъркала едно расстояние отъ 251½ километра, мѣжду Компенъ и Антверпенъ въ 1 часъ и 8 минути, т. е. съ скоростъ 220½ километра въ часъ. Гжлбѣтъ сж лѣтели съ скоростъ 61¾ километра въ часъ. Скоростта при хвърчението на ластовичката, която достига почти до 60 метра въ секунда, ни дава понятие за скоростта, съ която тѣзи птички си извършватъ своето обично прѣлѣтаване. За да пристигнатъ отъ сѣверна Африка до Белгия имъ е достатъчно само половинъ день.

Р А З Н И.

Въпросъ. Вчера валя съвсѣмъ едъръ градъ, имаше зърна и по-голѣми отъ кокошо яйце. Руссенскитѣ лозя сж съвсѣмъ съсипани; листата имъ всички свалени, прѣчкитѣ силно парачени и безъ листа. Овощнитѣ дръвчета изглеждатъ, като да сж изѣдени листетѣ имъ отъ гсеници. Погледнати, отъ далечъ, се виждатъ чърни. Моля ви за съвѣтъ. Какво трѣбва да правя съ лозята си, та дано се пооправятъ малко. Трѣбва ли да се режатъ още отъ сега, или не. Освѣнъ убитостта отъ градушката, тѣ сж силно наводнени. Оставамъ за съвѣтъ.—Гр. Руссе.

Миланъ Хр. Кожухаровъ.

Отговоръ. Ионеже градушката е ударила много късно, то не трѣбва да подрѣзвате сега лозята. Подрѣзването слѣдъ градушка се прѣпорѣчва когато послѣдната е ударила най-късно до 15 Юний. Не остава друго освѣтъ да се заемете щото да се исчистятъ поврѣденитѣ гроздове, и на есень да зарнете добръ лозята си, защото бититѣ отъ градушка лозя много лѣсно изхвързватъ. Подрѣзката на пролѣтъ извършете много ниско. Ако пристѣпите сега къмъ подрѣзката рискувате да изгубите съвършенно реколтата и за идущата година, защото покаралитѣ слѣдъ подрѣзката лѣтостаи, не ще могатъ да

узрѣятъ (да се втвърдятъ) прѣди да настѣпнѣтъ студовете и тѣ ще измръзнатъ, та за идущата година нѣма да имате какво да оставите за плодъ.

Р.

Врѣдна ли е жабата? На този въпросъ мнозина ще отговорятъ че не е врѣдна, нѣ не е и полѣзна, обаче съвършено не е така. *Жабата е много полѣзна.* Въ числото на помагачитѣ на земледѣлцитѣ въ борбата противъ врѣдителнитѣ насеѣкоми, най видно мѣсто заема жабата. Жабата, както ни показватъ наблюденията, е пай злий врагъ на гѣсеницитѣ на „житната нощница“ и „зимний червей“, които врѣдатъ житата, цвѣклото, овоцията и др. още обработваеми растения. Освѣлѣ това жабата унищожавя: поповитѣ прасета, циганскитѣ охлюви, ларвитѣ на майскій бръмбаръ, и много още други насеѣкоми. Защото тя се храни исклучително съ насеѣкоми. Тя цѣла нощ ходи и ги търси и въ течение на нощта тя унищожавя отъ 50—100 парчета червен или други нѣкои нощни насеѣкоми, ларвитѣ на майскій брамбаръ, зимнитѣ черви, охлюви, попови прасета и др. такива.

Ползата отъ жабата ще ни се види още по очевидна, като вземемъ въ внимание, че тя живѣе 20—30 години и прѣзъ цѣлий този дълъгъ животъ тя постоянно унищожавя насеѣкоми, и отъ друга страна, като вземемъ прѣдъ видъ, че тя абсолютно никаква врѣда не принася на земледѣлца. За това разумний земледѣлецъ и градинаръ, никога не трѣбва да убива жаби, а напротивъ трѣбва да взима всички възможни мѣрки за запазване на тѣзи полѣзни животни, като имъ прави хендеци и трапница на всѣкъгдѣ гдѣто може пролѣтъ да се събира дѣждовна вода.

К Н И Ж Н И Ц А.

Получиха се въ Редакцията ни слѣдующитѣ: **списания:** „Българка“, кн. № V и VI, Ловечъ. Редактори: А. П. и П. С. Кършовски; „Ветеринарна сбирка“ кн. № VI и VII, София, Редакторъ Ив. Тюлевъ; „Списание на Българското инженерно архитектурно Дружество“ въ София кн. № 6 и 7; „Ново време“, кн. № VI гр. Пловдивъ, Редакторъ Д. Благоевъ; „Медицинска беседа“, кн. № VII, гр. Видинъ. Редакторъ Д-ръ Витановъ; „Мисль“ кн. № VI, София, Редакторъ Д-ръ К. Кръстевъ; „Садово“ кн. № V, с. Садово Редактори—учители въ земл. училище въ с. Садово; „Списание на Българското економическо Дружество“, кн. № V, гр. София, Редакторъ Г. Н. Колушки; „Надѣжда“, кн. № III, гр. Ст. Загора Редактори: Ат. Т. Илчевъ и Ст. Момчиловъ.

Вѣстници: „Народни права“, „Миръ“, „Новъ вѣкъ“, „Български търговски вѣстникъ“, „Защита“, „Воля“, „България“, „Съзнание“, „Зорница и дѣтеводителъ“

Книги: „Срѣднитѣ ни земледѣлчески училища“ и „Годишенъ отчетъ на Варнен. Държавна Мжжа гимназия „Фердинандъ I“ за 1899—1900 учебна година.

ОБЯВЛЕНИЯ

Въ редакцията се намиратъ за проданъ книгитѣ:

1) „Най-големитѣ неприятели на земе-
дѣлието“ — цѣна **1** левъ.

2) „Ръководство за животѣ плетища“,
— цѣна **60** стотинки.

Поръчкитѣ трѣбва да бждатъ придружени съ стойността, иначе оставатъ неиспълнени. За купени повече отъ 10 се отстъпва 10%. На книжаритѣ се прави 20% отстъпка, ако поръчкитѣ се исплатятъ веднага.

ТЪРСЯТЪ СЕ агенти и настоятели

на

СПИСАНИЕТО

„СЪЯЧЪ“

*Подъ най-приемливи условия. Желаящитѣ да бждатъ
такива нека се отнесжатъ до*

редакцията „СЪЯЧЪ“ въ гр. Варна.

СПИСАНИЕ

НА БЪЛГАРСКОТО

ИКОНОМИЧЕСКО ДРУЖЕСТВО

IV-та год. (1900).

Ще излиза мѣсечно въ 10 книжки (съ изключение на м. м. Юлий и Августъ), съ *увеличенъ размѣръ* — отъ по 3½ — 4 печатни коли
всѣка книжка. *Програма*: I. Соціално-икономически въпроси — II. Мѣроприятія по нашата икономическа политика. — III. Народното Сто-
панство: Земледѣлие, Индустрия и Занаяти, Търговия, Пхтища и
Съобщения, Статистика. V. Съобщения и новости изъ икономическия.
животъ на чуждитѣ страни. V Критика и Библиография, VI. Извѣстия

Годишенъ абонаментъ на Списанието е: въ България — 8 л., но за студенти и учащи се, изобщо, както и за *ид-бъднитъ* селски и градеки читалища и библиотеки — 6 л., *Единични книжки* се продаватъ по 1 левъ едната.

Слѣдъ получаването на 3 книжка трѣбва да се внесе поне *половината* отъ годишния абонаментъ, а другата половина — слѣдъ получаването на 5-та книжка.

Поръжките и изплащанията се извършватъ направо въ Редакцията, както и чрѣзъ Пощенскитъ Станции.

Най-добръ е абонаментитъ да се испращатъ въ редакцията чрѣзъ *пощенски записи и пощенски бонове*.

На абониравшиитъ по-вече отъ 10 течения се прави *остатка 25%*.

Останалитъ пълпи течения отъ II-та и III-та годишнина на Списанието се продаватъ по 6 лева едно течение.

Статии, пари и поръжки за Списанието се испращатъ до Редакцията — София, ул. Денкоглу.

ОТЪ РЕДАКЦИЯТА.

ПОДЪ ПЕЧАТЪ СЖ:

ПЪЛЕНЪ

НЪМСКО-БЪЛГАРСКИ РЪЧНИКЪ

Отъ около 100 печатни коли, голѣмъ форматъ на 8-ни $21/30$ см.

СЪСТАВЕНЪ ОТЪ:

Г-жа А. П. Кършовска, Г. г. Д-ръ М. Войниковъ,

П. С. Кършовски, Ив. К. Боровъ и др.

И

МАЛЪКЪ

НЪМСКО-БЪЛГАРСКИ РЪЧНИКЪ

Отъ около 100 печатни коли, по малъкъ форматъ на 16-ни $11/16$ см.

ОТЪ СЖИЦИТЪ СЪСТАВИТЕЛИ.

И двата рѣчника сж съ дребенъ шрифтъ (петитъ) и солидно подвързани

ЩЕ СТРУВАТЪ:

Първия—32 лева, а втория—16 лева.

Особин покани ще се распратятъ за събиране на абонати.

Издатель: Тодоръ А. Кунчевъ,
Книжаръ-Печатаръ.